

מהלכו הפרו-סובייטיים של משה סנה ב-1949 – הדרך אליהם, הרקע והמניעים האידיאולוגיים

מאיר אביזוהר

תעודה – חידה

התמוטטותה המוחלטת של המפלגה הקומוניסטית הסובייטית פתחה בפני המחבר ההיסטורי תיעוד, שמחזיקו המקוריים סיוגהו כסודי, ויש להניח שהיו משוכנעים כי ישאר חסוי, מי ידוע לכמה עשרות שנים. הקומוניסטים שדרדו ברוסיה ועדין הם דבקים באידיאולוגיה שהכזיבה – אין בכוחם להשאיר סגורים את הארכיונים הסובייטיים למיניהם. נהפרק הוא. לשלייטים החדשניים של הקרמלין יש עניין לחשוף לעיני הציבור את שיטות השלטון שקרים ונפל ואת מעשי החשאים, שלא טובת הציבור והמדינה הנחתה אותם, אלא צרכיה של מערכת אידיאולוגית ושלטונית שחלהפה ללא שוב.

אחד הנושאים המרתקים שהתייעוד הסובייטי הנחשף והולך עתיד בכל הנרא להפוך עליהם או רחבי העולם, ובכללם אישים שתפסו מעמד בכיר במערכות פוליטיות, בתרבות, אקדמיות ותרבותיות בארץותיהם.פתיחת הארכיונים עתידה ללא ספק לשפוך או רגס על מערכת היחסים הסובוכה שהתקיימה בין קומוניסטים פלسطينים וישראלים, ערבים כיהודים, לבין המוקד הרוסי.

ארבע תעוזות שהגיעו לארכיוון בן-גוריון כתוצאה מעבודת דוקטורנט ישראלי, שעשה במוסקבה בשליחות המנהה שלו ושל הארכיוון,¹ מראות עד כמה הרחיק לכת אחד מראשי מפ"ם, ד"ר משה סנה, בניסונו לרקום יחס אמון עם שליחי השלטון הסובייטי.

התעוזות כוללות מידע שמסר ד"ר סנה למזכיר השני של השגרירות הסובייטית בתל-אביב. הראשונה כוללת מידע בתקוני ישראלי, ובו פריט שהוא בו מידע מבצעי סודי ביותר.

העדות מצויה בתעודה הנושאת את התאריך 30 באפריל 1949. זהו דיווח למשרד החוץ במוסקבה מטעם מיטרופון פדורין,² המזכיר השני בשגרירות ברית-המועצות

1. התעוזות אחרות במוסקבה ביוני 1992 בארכיוון המפלגה הקומוניסטית הסובייטית לשעבר, כיום 'המרכז הרומי לשימור ולימוד התייעוד בעת החדשה' (RZCH.D.N.I.) בידי אלכס וייסברג, תלמיד מחקר באוניברסיטת בן-גוריון בנגב. בהנחייתם של הפרופסורים שא' רדליך וב' פינקוס.

2. הנדון, כפי שנרשם בכתב: שיתה עם ד"ר סנה העתקים נשלחו לשר החוץ וישנסקי, לנציג ברית-המועצות כאו"ם, גرومיקו, ולסגן שר החוץ זוריין. הסיוג – סודי. תרגמה لأنאנה

בתל-אביב. ונאמר בו: 'ד"ר סנה ספר, שנודע לו בזודאות שהמטה הצבאי של ישראל מתכנן התקפה על הגבול הסורי במטרה לכבות מקום בשם משמר הירדן, הנמצא כעת בידי הצבא הסורי. לפי המקורות שבידיו, ההתקפה צריכה להתבצע ביום הראשון של Mai. סנה מניח לשם מטרה זו הממשלה הישראלית השיגה את הפסקה במומ' בין ישראל לסוריה'.³

בדיווח שני של פדרין, מ-18 במאי בשנה ההיא, נמסר מפיו של סנה כי ההתקפה של צה"ל על הצבא הסורי במשמר הירדן, שלפי דיווחו הקודם הייתה אמורה להתבצע בראשית Mai, 'נדחתה מסיבות שאין ידועות לו, אולם ריכזו של צה"ל באזר גמישך'. סנה מסר עוד, כי 'ישנן דיעות שלסורים נודע כנראה על ההתקפה הצפויה, והם מצדם החלו לרכז כוחות על הגבול עם ישראל. בנוסף לכך סוריה כנראה פנתה לבנון בבקשת לתגבר את כוחותיה על גבולה עם ישראל, כדי למנווע מצה"ל חדרה לسورיה דרך לבנון, אשר תגרום לאיגוף הכוח הסורי'. נקודה בתוחנית אחרת שנכלה בשני הדיווחים הייתה מידע ופרשנות על חילוקי דעתות בין שר הביטחון, דוד בן-גוריון, לבין יגאל ידין, שהיה או ראש אג"ם ומ"מ הרמטכ"ל, בדבר קצב השחרורים של מגויסי מלחמת העצמאות.⁴ ב-20/ח הראשון, מסוף אפריל, נאמר כי ידין הגיע

פלמן, עובדת ארכיוון המכון ל מורשת בני-גוריון. מכתב שני באותו עניין, מ-18 במאי 1949, נזכר בהמשך המאמר. המכתבים שמורים במדור הקורי 'וספים מצומצמים מארכיוונים בחו"ל', בחתיבת המוזה התיכון של משרד החוץ הסובייטי (AVP). שמורים שם שני מכתבים נוספים מאותו מועד לאותם נמענים, מ-17 באוגוסט ומ-29 בספטמבר 1949, גם הם על שיחות עם ד"ר סנה.

3. המשא ומתן בין ישראל לسورיה לחתיית שביתת-נשק נפתח ב-5 באפריל, נפקם באמצעות החודש והתחדש בסופו. ההפסקה נגרמה בעקבות חילוקי דעתות בין הצדדים על עתידו של ראש הגשר שנתפס בידי הסורים בעת פלישתם לארץ-ישראל ושלל את משמר הירדן. ישראל דרצה נסיגת סורית מלאה אל מעבר לגבול הבינלאומי, והسورים סירבו. ב-22 באפריל רשם בן-גוריון ביומו כי יש להתכוון לפועלה לגרש את הסורים משטח המדינה' (מן היום: מלחמת העצמאות תש"ח-תש"ט, תל-אביב 1986, עמ' 435). ב-27 באפריל הוא אמר לוועדת החוץ והביטחון כי 'עם סוריה הסכוך לא נגמר וייתכן שייגמר רק בכוח', והוסיף: 'בדרך כלל יש להניח, שהמלחמה נגמרה' (שם, שם). באותו יום קיבל בן-גוריון מהמטה הכללי תוכנית מבצע לכיבוש ראש הגשר הסורי. היא כללה איגוף, על-ידי חדרה לשטח סוריה עד לקונייטה. לביצוע התוכנית נדרשו שבועיים להכנה, ולפעולה עצמה ארבעה-חמשה ימים. ב-30 באפריל זמנה בלשכת בן-גוריון ישיבה עם שר החוץ מ' שרת, נציג צה"ל בשיחות שביתות-נשק עם סוריה ולבנון, אלוף מ' מלף, וקצינים ופקידיים בכירים. ההתייעצויות הסתיימו בהחלטה לדחות את המבצע ולהזoor למשא ומtan. זה הסתיים ב-20 ביולי, לאחר הסכמה סורית לנסיגת והסכמה ישראלית לפיררו השטח המפונה. ההחלטה למצות את האופציה המדינית התקבלה על רקע החשש שפעולה צבאית תשבש את קבלתה של ישראל כחברה בא"ם, מהלך שעמד או על הפרק. א' שלו, שיתוף-פעולה בצל עימות, תל-אביב, 1989, עמ' 39, 49-50.

4. י" שמעוני, מדיניות ערבית: פרקי ההיסטוריה מדינית, תל-אביב 1990, עמ' 451; א' כהן, תמורה מדיניות בעולם הערבי 1918-1958, תל-אביב 1965, עמ' 108-111.

לבנ-גוריון את תכניתו בדבר מהלך השחרורים מצה"ל בתום מלחמת העצמאות, מבלתי שבאי בחשבונו את שיקוליו הפוליטיים הפנימיים של בן-גוריון. מה שפדרין הבין מדבריו של סנה היה כי בן-גוריון דחה את הצעת ידין לשחרר תחילה יחידות פחות מיוםנות מבחינה צבאית, משום שלפיה יחידות הפלמ"ח היו נשרות בצה"ל. פדרין ממשיך ומסביר, מפי סנה, כי בן-גוריון פסל את תכנית ידין משום שרוב חילוי הפלמ"ח הם תומכי מפ"ם – ולכן בן-גוריון לא רוצה להשאירם בצבא. כתגובה לכך ידין הגיע את התפטרותו, והוא התקבלה על דעתו של בן-גוריון. אבל התפטרות זו נמצאת עדין בסוד. על מנת להימנע מדיוונים לא רצויים ... לגבי המשבר שנוצר בגיןיהם, בן-גוריון השיג את הסכמת ידין לנסיעה ללואן.⁵

בדוח השני חזר סנה גם לנושא ההתפטרות של ידין, ומוסר כי הסתבר לו שירק מבחינה פורמלית לא קיבל בן-גוריון את התפטרות, אולם למעשה מעשה ההתפטרות התקבלה. ידין קיבל חופשה שלושה חודשים ואחרי כן קיבל מינוי אחר. לעומת זאת ידע סנה לספר 'מפני מקורות מסוימים' כי הם מניחים שבבן-גוריון, אשר לא היה מרוצה מתפקידו של הרמטכ"ל דורי, עמד להציג את תפקיד הרמטכ"ל לידין. תפקדים אחרים שהזכוו כמינים אפשריים בראש אג"ם המתפטר היו נספח צבאי בוושינגטון או תפקיד במשרד החוץ.⁶

השיחה הראשונה ארוכה עשרים דקות בלבד, ואילו השנייה שעה וחצי, וזאת עקב הנושאים האחרים שעלייהם דיווח פדרין.⁷ שתי השיחות התנהלו באנגלית, שפה

5. לפי יי' גלבר, למה פרידן את הפלמ"ח, ירושלים-תל אביב 1984, עמ' 247, פרטומי מפ"ם הם שקוו את התפטרות ידין עם פירוק חטיבות הפלמ"ח, אולם ההתפטרות באהה כתוצאה ממשובו של יעקב דורני לתפקידו כרמטכ"ל, לאחר הייעדרות מפתחה ממושכת. ידין, שפעל בשלבים המכריעים של המלחמה כרמטכ"ל לכל דבר, התקשה להסתגל לתפקיד של שני במעלה. ב-7 באפריל 1949 רשם בן-גוריון בימנו: 'בא גאל [ידין] וمبקש להשתחרר מן המטה – כי ראש המטה אינו מתיעץ אותו. ממנה מפקדים, קבע חטיבות מבלי להתיעץ אותו. יעקב [דורני] טוען, שמיןאים מסוימים הם בסמכותו, וכשהוא מכיר האנשים היטב ואינו מרגיש שהוא זוקק לעצה – הוא עוזה זאת על אחוריתו ...'. למחרת הודיע ידין לבן-גוריון 'שעליו [על ידין] להתפטר, כי יעקב פועל בלי ידיעתו המוקדמת. מבחינה פורמלית יש הזכות ל יעקב לעשות ככה, אבל אין הוא מוכן להמשיך בתנאים אלה'. ב-25 באפריל דיווח דורני כי ידין משתחרר מחר', אולם בן-גוריון ביקש ממנו שלא יעשה צעדים נוספים.

6. על הפטرون הומני למשבר – שליחת ידין ללואן כיווץ צבאי לשלחת הישראלית לשיחות השלום – ראה יומן בן-גוריון ב-25 באפריל. יי' גלבר הוסיף על כך בחיבורו הנזכר בהערה הקודמת, בעמ' 291, הע' 25: 'בעדות מאוחרת (דבר השבוע, 17.3.1972) ייחס ידין את נסייתו לכך, שלא היהسلم עם ההוראה על פירוק מטה הפלמ"ח, כמו במקרים אחרים בעדיותתו המאוחרות נראה כי זכרונו הטעה אותו או שערבב הקשרים. התכתבותו עם דורני מתחילת אפריל 1949 מלמדת, כי הגושא השינוי במחלקות בינהם היה סדרי-העובה בין הרמטכ"ל ואג"ם, ולא נזכר בה שאלה פירוקן של חטיבות הפלמ"ח.'

7. בין השאר – דיווח מפורט למדี้ של סנה, על דברים שישפר לו נחום גולדמן, על פעילות מדינית ישראלית בארץות-הברית בעניין מעמדה של ירושלים ועמדת שרטוק בקשר להזורת

שהיתה ורוה לשני המשוחחים, ולמרות שליטתם בשפה זו עשויים היו להיות הבדלים דקים בהבנת המושגים, העניינים והנפשות הפועלות. בכל זאת לא מצאנו בהם דברים אחרים מהתמונה כפי שהיא ידועה לאנשים פנימיים.⁸ יתרון שסנה טעה בפרט זה או אחר, וסביר להניח שהיא לו נקודות מסוימות אינטראקטיביה שהיתה מוטה בשל יחסם לאים הנזכרים ובשל עמדותיו הפוליטיות הפנימיות. אולם לא זה עניינו, אלא אמינותו של הדיווח שנשלח למוסקבה. אין לנו ביום אפ碩ות לעודך השוואה של הדיווח לדברים שהוציא סנה מפיו, אבל אין לנו גם יסוד להניח שהוא סולף כאן בזיה.

במאמר מוסגר: הקורא את הדברים כיום חייב להביא בחשבון כי ב-1949 לא היו לסוריה הקשרים הבתוניים עם ברית המועצות, אשר התפתחו במהלך שנות החמשים והתמידו הרבה זמן אחרי כן. בשנה ההיא היו בסוריה שלוש הפיקות צבאיות, אולם כל שליטה ראו עצם או קשרים למערב. המאבק בין הפוליטיים הסורים בשנים ההן היה בין אלה שביקשו להמשיך בקשרים עם צרפת לבין אלה שביקשו להמירם באוריינטציה בריטית או אמריקנית. המעבר של סוריה בתחום ההשפעה הסובייטי, שהתרחש בהדרגה, הוחש ב-1958 על ידי האיחוד עם מצרים. לעומת זאת, יש לזכור כי התמיכה המדינית הסובייטית בהקמת מדינה יהודית לא פגעה אחרי ה-29 בנובמבר 1947, והיא הוסיפה להתקיים ברציפות לא רק עד כינונו העצמאיות הישראלית, אלא גם בשנות המלחמה שבאה לאחריה, ומעבר לכך לפחות עד קבלתה של ישראל כחברה בארגון האומות המאוחדות. בזירת האו"ם תמכו הדברים הסובייטים ללא סייג בצד הישראלי לארגון, ודחו כמעט את טענות המתנגדים כאילו ישראל הפרה את החלטות האו"ם וגילתה תוכנות כלפי שכנותיה. הרטוריקה של הנציגים הסובייטיים הציגה את המדינה החדשה כשותרת שלום וכנאמנה לעקרונות מגילת האו"ם.⁹

עם זאת, טעות תהיה במידי אלה שיגדרו את היחסים הישראליים-סובייטים בשלב הקמת המדינה ואחריה – בעת מלחמת העצמאות – כיחסי ברית, או כהוותה של אחד הצדדים עם הצד الآخر; אין גם להרחק לכת ולקבוע כי ברית-המועצות תמכה מצד אחד בסכסוך הארץ-ישראלי נגד יריביו. הסובייטים לא קבעו בשום שלב עמדה אנטית-ערבית מובהקת, ולמעט הצעעה נגד הצעה הערבית בעצרת המוחdat של האו"ם במאי 1947 – להעניק עצמאות לארץ בשלמותה, כולמר לכונן מדינת רוב ערבי בארץ-ישראל – לא הטילו הסובייטים את משקלם נגד הערבים, אלא بعد יציאת הבריטים. באותה מוגמה אנטיבריטית הם שללו את היישורותם בארץ באמצעות מדינה

פליטים ערבים, וכן על עליית היהודי עיראק ותheid החלקים הערביים של ארץ-ישראל. פדורין למוסקבה, 18 במאי 1949.

8. למשל: תיאור עמדות של בני-גוריון ומנהיגים אחרים של מפא"י וכן מנהיגים של מפ"ם על ה策劃ות מפ"ם לקובאליציה – במכתבי פדורין למוסקבה מ-17 באוגוסט ומ-29 בספטמבר 1949.

9. Y. Ro'i, *Soviet Decision Making in Practice: The USSR 1947–1954*, New Brunswick–London 1980, pp. 271–274

ערבית וסאלית. כמו כן, בשנים 1948–1949 גילו הסובייטים עניין בטיפוח כוח אנטיבריטי במצרים.¹⁰ יתרה מזו, הם לא ניתקו קשרים עם ארצות ערבי, ובמקביל לעסקת הרכש הישראלית מכורה צ'כוסלובקיה נשק לסוריה בשנים 1948–1950, אם כי לא במדדים של עסקה שעתידה הייתה להיעשות ב-1955 עם מצרים.

התמיכה הסובייטית הקובעת בהקמת ישראל ובסיווע למלחתה על עצמותה, ואחרי כן לקבלתה לאו"ם, התקימה במשך שנים וחצי רצופות. אולם בכך היא מיצתה את עצמה. בתקופה ההיא השיגו הסובייטים את מボוקשם – יציאת הבריטים מארץ-ישראל וגרימת וזועע ליחסיהם עם העربים מצד אחד ועם האmericנים מצד שני. אולם כשנגמרה מלחמת העצמאות בכבוש כל השטח שהוקצה למדינה היהודית ומעבר לו, וסוכל הניסיון הבריטי לקרוע את הנגב מחום השלטון היהודי, דעכו והלכו הרגשות האנטי-בריטיים ביישות ארחות-הברית, ושוב לא הייתה ישראל גורם כה מפרייע לתיאום האmericני-בריטי באוזר, בכל אופן לא במידה שהצדיקה בעיניים סובייטיות תמייה בישראל; למוסקבה שוב לא היה כדי להוסיף ולשלם את מהיר התמיכה באובדן ידידות ערבית.

ראוי לשחרר את המבט הרטרופקטיבי שלנו על קשרי ישראל–ברית-המועצות בשנותיה הראשונות של המדינה משני סוגים אונכرونוגים: אחד הלוקה באידיאלייזציה מבחינה ישראלית, והآخر – בהשראה. המשחרים, הרואים את הדברים מ透 אוציאות מה שקרה אחרי כן, עשויים להפרין לחומרה בנוק הבתווני שפגעו של סנה היו עלולים לגורום. מצד שני אין להקל ראש במעשה, על ידי סיועו בחילופי מידע בין גורמים מדיניים שארצותיהם נמצאו או ביחס ברית. היחסים עם ישראל נמצאו כבר מעבר לשיאו, ובשנים הבאות הם נצטנו והלכו, ואילו כלפי מדינות ערבי החלו גישושים של התקרכות.¹¹

זאת ועוד. אין לראות בעצם המגעים תופעה חריגה. את השיחות ההן יש לראות כקטע מרכיבת מגעים רחבה למדי שהתרפתחו סביב סגל השגרירות הסובייטית בשנים הראשונות של היחסים הדיפלומטיים שנקשרו מיד אחרי כינון המדינה. מגעים אלה לא היו מוגבלים לסנה ולהברי לאגף השמאלי של מפ"ם – אף כי מפ"ם נטלה בהם את חלק הארי – אלא הקיפו קשת רחבה של המפה הפוליטית. שני מזכיריה של מפ"ם אמן נפגשו לפרקם עם השגריר ירשוב ועם יו"ץ השגרירות מושין. בינויהם בילט דוקא מוכיר מטעם חטיבת אחות-העבדה במפ"ם, ל' לוייה, שהיה אדיק באידיאולוגיה המרקסיסטית וחסיד המשטר הסובייטי. גם ישראל גלייל, שהחליף את לוייה אחורי התפטרותו, קיים פגישות אחדות כאלה.¹²

בקרב אנשי הסגל הבכיר של השגרירות היה המזכיר השני, מיטרוףן פדורין, הכתובת הנואה והמתאימה לייצור גשר האמון שביקש סנה לבנות כלפי מוסקבה. פדורין היה ממונה על הקשר בין הממשלה הסובייטית והligaה לדיות ישראל–

.10 Ibid. pp. 274, 279, 281, 404

.11 Ibid. pp. 164, nn. 28 & 34, 435 n. 21

.12 Ibid. pp. 177, 178, 221, nn. 23–24

ברית המועצות, מוסד שסנה היה אחד הראשונים. ואכן ענייני הליגה תפסו מקום נכבד בדיווחים למוסקבה. פדרין היה גם האיש שטיפח במיוחד קשרי מידע לגבי השאלות המפלגתיות הפנימיות של ישראל ומוסדותיה החברתיים.¹³

מתוך עדויות של אישי מפ"ם, שקיימו את המגעים, עולה כי השאלות שענינו את השגריר ועוזרו הבכירים הקיפו קשת רחבה של נושא פנים וחוץ. הם תחו על עמדותיה של מפ"ם בשאלות השינויים בחלוקת, כגון שיבת הפליטים העربים, מעמדה של ירושלים וענייניהם העלייה ההמוניית. הם תחו על מקומה במערכת השלטונית, כיצד עלולות בקנה אחד ישيتها במשלה עם יריבותה עם מפא"י ועם מנהיגתה. הם רצו לדעת יותר על התנועה הקיבוצית. הם שאלו על סיכויי הקמתה של חווית עממית בישראל – כמו זו שקרה בэрפת בין המלחמות, וסיפה למפלגה הקומוניסטית לגיטימציה שלטונית וכך נרחב לפעילויות תעומתית.¹⁴

השאלה הנוקבת העולה ממה שהבאו עד כה היא: כיצד יכול היה ל��ות שד"ר משה סנה – אשר שלוש שנים לפני כן היה ראש המפקדה הארץ-ישראלית ('הגנה'), האיש שהגיע להבנה עם האצ"ל, ומנחם בגין בראשו, ועם הלח"י, וככל הידוע הניח בכך את היסודות לתנועת המרי – דוקא הוא האיש שמסר מידע מבצעי לנציג מעצמה זהה, ככלא הייתה לו שליטה על השימוש שיעשה במידע? לא מצאנו בכל תחום המגעים מקרה דומה. כמובן, העדר עדות על תופעות אלו הוכח כי הן לא נתקימו. אולם באמאר זה נתמך בעמדותיו ובמעמדו הייחודיים של סנה, ונמצא כי יש בהם כדי להסביר מדוע הוא ודוקא הוא קיים או מגעים מסווג אלה שפדרין דיווח עליהם למוסקבה. אנו מבקשים להראות כאן כי סנה, שהיה הדמות הבולטת בחבורה פוליטית שהייתה בה חלוצים רבים מסורים מאין כמותם, היה משוכנע שהמעשה של מסירת המידע היה חלק מהליך ההיסטורי הכרחי, וחינוי להצלת המפעל הציוני ועתידו של העם היהודי.

הרקע הבינלאומי

תחילה יש לעמוד על משמעות העיתוי, אביב 1949. יש להזכיר את גורמי הרקע העולמיים והאזוריים. היה זה קרוב לשיא הסלמה של המלחמה הקרה, חודשים מעטים לפני שהיא נתגלגה למלחמה ממש – מוקנית אמן, אולם בין-גושית מבחינת היריבות בין ארחות-הברית לגוש הקומוניסטי. בשנתיים שקדמו לשיחתו הראשונה של סנה, המלחמה הקרה שבין המעצמות התפשטה ממזרח הים התיכון, חצתה את אירופה והקימה בה 'מסך ברזל'.

היא התירה סביב מלחת האזרחים ביון, אותה התרחשות שהביאה לгибוש מדיניות המעורבות הישראלית של ארחות-הברית בכללת התפשטות הסובייטית: מלחמת האחים הייתה התלקחה מחדש בסתיו 1946, בעקבות חידוש המלווה היוונית.

13. Ibid, pp. 180–181.

14. Ibid, pp. 174–179.

תחילת באו הבריטים לעוזרת ממשלת אטונה, אולם במאرس 1947 הודיעה ממשלת בריטניה כי אין לאל ידה לשאת בנTEL, שהיא כרוכת בדיכוי הארגונים השמאליים, שערערו על סמכותה של אטונה. המהלך הבריטי של הסתלקות מסיווע לממשלה יוון לא היה בלתי מתואם עם ארצות-הברית. באותו חודש מרץ 1947 פנה הנשיא טרומן לקונגרס וביקש את אישורו להקצת אמצעים לסייע צבאי לממשלה יוון. מבחינת דיווננו ראווי לצין את המישור האידיאולוגי שבו הוצאה הפניתה של הנשיא האמריקני לבית המשפטים של ארצו: הוא אמר כי ארצות-הברית של אמריקה חיבת 'لتמוך בעמים חופשיים, הנתונים תחת איום השתלטוט של מיעוטים מזוניים או של לחץ מבחוֹץ'. תמייה זו, קבע טרומן, חייבת להיות חלק אינטגרלי מדיניותה של ארצות-הברית. הקביעה ההיא זכתה לכותרת 'הዶוקטרינה של טרומן'.

יוון לא הייתה נקודת התורפה היחידה בערך האנטיסובייטי, שבריטניה עמדה עד אז בראשו בגורת המורה התיכון. לפני הפעלת הדוקטרינה של טרומן גם תוכנית תבעה סיוע צבאי, ונראה היה שלא גב עצמתי חזק ממשלה תחתוט. ארץ זו, שחלשה על הגישה מהבלקן לאזרה המפרץ וחיצה בין ברית-המועצות לסוריה – עמדה להיכנס למסלול שבسوפו תהיה גוראה של ברית-המועצות. בשלב ההוא היה ברור כי אין לאל ידה של בריטניה לחת לתוכים את הסיווע הנדרש. וכך אשר פנה טרומן לקונגרס להקצת אמצעים לסייע ליוון, הוא ביקש כוות גם בשבייל תוכניה.

שלושה חודשים לאחר פרסום הדוקטרינה עשתה ארצות-הברית צעד רב ממשמעות, שהרחיב את מחויבותה למנוע השתלטוט סובייטית על 'עמיים חופשיים' והחיל אותה על עמי אירופה הזוקקים לסייע חזק. הפעם היה זה שר החוץ של ארצות-הברית, הגנרל (בדימום) ג'ורג' מרטל, שהציג לעמים אלה להתארגן למסגרת משותפת, כדי לקבל את הסיווע האמריקני הנדרש לשיקום כלכלתם מהמלחמה העולם השנייה. בעקבות פרסום תוכנית מרטל באה התארגנות הקהילתית האירופית.

באפריל 1948 החלה הסלמה במלחמה הקרה; הסובייטים סגרו את דרכי המעבר לברלין המערבית באזרה הגרמני הנตอน לשליטתם. המצור על ברלין נמשך שנה בקירוב. הוא הוסר באביב 1949, אולם ההסלמה נשמרה ולבשה ממדים גלובאלים. בתחילת 1949, בשדר לאומה בעקבות בחירתו מחדש לנשיאות, הודיע טרומן על הרחבת מסגרת הסיוע האמריקני לארכות העולם המתפתח. באפריל הוקמה ברית נאט"ו, אולם בסופה של אותה שנה עמדו האמריקנים נוכחות ההתומכות הסופית ביבשת סין של הכוחות הצבאים שהיו נתונים לפיקודו של צ'ז'קי-שְׁק, ושותמו בידי ארצות-הברית.

התמונה הכלכלית הצבירה, אם כן, כמתקפה עולמית של המשטרים הקומוניסטיים, שמרכזם במוסקבה, כאשר המערב האנגלו-סקסי נตอน במגננה, שבשתחים נרחבים מאוד לא הצליחו למנוע את התפשטות הקומוניזם.

לא ייפלא אףוא כי אנשים כמו משה סנה או את ההתקפות הבלתי-לאומיות כתהיליך בלתי נמנעו של התפשטות השפעתה של ברית-המועצות והשתלטודה – אם לא על העולם כולו הרי לפחות על 'העולם הישן', ולבטח על המורה התיכון. דרכו של משה סנה אל הפרוגנזה של השתלטות הקומוניזם 'העולם' על המורה התיכון הייתה פרק חדש בחייו הרעיוניים והפוליטיים. אפשר אף לקבוע, במידה רבה

של קירוב, שהפרק נפתח בראשיתה של המלחמה הקרה, כפי שתיארנו אותה לעיל, ככלומר בסתיו 1946. עיתוי זה נתמך על ידי מקורות אחדים.¹⁵

במהלכו של סנה, אשר הטרפו כדי אוריינטציה בינהומית פרו-סובייטית, היו שני פרקים שונים במניעיהם הבסיסיים. תחילתה עמד המאבק האנטי-בריטי במרכזו, ואחר-כך באה היערכות פנימית במישור המפלגתי-אידיאולוגי, לקראת נפילתו הזרואה של המורה התיכון בתחום השליטה הקומוניסטי.

במרכז הפרק הראשון נמצאה בקשת מוצא מהמשבר אליו נקלע הולם האקטיביסטי ביישוב אביב-קיין 1946. כאשר התבדר שחבריטים אינם עומדים לשנות את מדיניותם נוכח המרי היהודי, אלא להפוך - הם מתכוונים להקשחה ולשבור את כוחם של היהודים להתנגד לה, נגוזה התקווה שהבריטים, כאשר ייוכחו כי כוח המטרד של היהודים גדול מזו של הערבים, ישנו כיוון, וכשם שלפני כן הלו לקראת הערבים, כתוצאה מהמרד הערבי של השנים 1936-1938, כך יחוירו לשיתוף פעולה עם היהודים, בעקבות המרי של השנים 1945-1946.

עיני רבים ממנהיגי היישוב והציונות נישאו או עבר ארצות-הברית, ואילו סנה הציע לצמרת המדיניות של התנועה הציונית להתאחד לאויבי בריטניה, הרוצים בהחלשתה במוורה התיכון. הוא הציע או במפורש על הגוש הסובייטי, והמליץ על ייצירת הקשר האנטי-בריטי באמצעות מגעים עם גורוותיה של ברית-המוסצות.

הפרק השני התגבש במרוצת 1947, וכלל יותר מאשר הצעת כתובות מדינית חדשה לשם סיכול המדיניות הבריטית. הוא כלל מגעים בקשר המזרחי, במסגרת ההיערכות למאבק הצבאי על ארץ-ישראל נוכח איום של פלישה ערבית. המגעים נתקיימו במסגרת פעילותו של סנה בשנה ההיא: חבר הנהלת הסוכנות, אשר הופקד על פעילות המחלקה המדינית של באירופה, תחום אחוריותו כלל או את הפעלה, שהיתה קשורה בחלוקת עם ארצות הגוש המזרחי, ולעניננו - סנה טווה או את החוטים הראשוניים של רכש הנשק מצ'וסטולובקה. ביולי 1947 הוא נפגש עם סגן שר החוץ הצ'כי קלמןטייס, ובעקבות הפגישה יצא לשם מוניה מרדור, בסתיו של אותה שנה, ובמהמשך לשליחותו התקיימו מגעים תיווך שוניים ושליחות נוספת של אהוד אבריאל.¹⁶ כתוצאה מהמאזן המשולב הוא נחתמו עסקות נשק שבו אויל הגורם המכريع בנצחונות היהודים החשובים הראשוניים במהלך מלחמת העצמאות.

ברור היה כי העסקה היא לא יכולה להיות להתבצע ללא מתן אויר יrox ממוסקובה לפראג, אותן לכך שאספהkt הנשק החינוי למדינה הצעירה אינה עומדת בניגוד לאינטראס הסובייטי.

מבחן פורמליות סנה הגיע למפקם דרך החלק האקטיביסטי שלו, התנועה

15. לפי ד' לשם, חתנו של דוד בן-גוריון, בן-גוריון עצמו סיפר לו כי הבחן אצל סנה בתמורה הרעיונית-מדינית המתוארת במאמר זה כבר בעת שהותם במלון אחד בפריס, בחודשים אוגוסט-אוקטובר 1946. חיזוק לעדותו של שם אפשר למצוא ברישומים של בן-אהרון ובן-גוריון הנזכרים בהערה 24 להלן.

Y. Ro'i, *Soviet Decision Making in Practice*, p. 151. 16

מהלכיו הפרו-סובייטיים של משה סנה

לאחדות-העבודה.¹⁷ במנוגדים המקבילים זו הייתה או מפלגה פחות שמאלית מאשר השותפה שלה להקמת מפ"ם - השומר-הצעיר. להלן נתאר בקצרה שלושה פרקים בחיו הפליטיים של סנה, שבאו זה אחר זה: דרכו אל תנועת העבודה, דרכו אל מפ"ם ובתוכה, והצטרפותו לקומוניזם.

הפרק הראשון: דרכו של אקטיביסט מהציונות הכללית אל תנועת העבודה

ראשון ראשון ואחרון. הפרק הראשון עניינו בסנה האקטיביסט, העוזב את הציונות הכללית ומצטרף לתנועת העבודה. המוטיב המרכזי בתקופה זו הוא המאבק נגד הבריטים, שבגינו הגיעו סנה למשבר יחסים עם צמרת המנהיגות הציונית בכללותה, ולא רק עם חביריו להנהגת הציונים-הכלליים. שנתיים לפני כן היה סנה האתראי הראשי לאיחוד של שני הפלגים הארץ-ישראלים של הציונות הכללית, 'הברית' ('הימנית' במושגים המקובלים) ו'התאחדות' (הויצמנסטית). המשבר שנתגלו במרוצת קיץ 1946 לא היה בעיקרו עם המסגרת הארץ-ישראלית המאוחדת ההיא, אלא כאמור עם כל רכיבי הקואליציה שלטתה או (וגם אחרת-כך) בתנועה הציונית: מפא"י, הציונים-הכלליים ו'המורח'. מנהיגי הקואליציה היה היוCIDוע וייצמן ובנ-גוריון.

הקרע בין סנה לויצמן התחש כאמור על רקע הוראת נשיית ההסתדרות הציונית למפקדה הארץ-ישראלית של 'ההגנה', שלא לבצע נגד השלטון הבריטי פעולה צבאית בתגובה על 'השבת השחרורה'. הנשיא הורה לקיים הפגנה בפיעולות המרי עד להחלה מוסמכת חדשה.¹⁸ הקרע עם בנ-גוריון התחש שבועות אחדים אחרי כן, והיה חמור יותר מזה שנתגלו עם וייצמן, שכן מלכתחילה סנה לא ציפה להסכמה עם נשיית ההסתדרות הציונית, אדם שהשותפות עם בריטניה הייתה חלק בלתי נפרד מעולמו. לא כן עם בנ-גוריון. עמו סבור היה סנה שיש לו מכנה משותף רחב, ולכן היו לו ציפיות למהלך משותף – וכגדל הצייפות כן גדולה הייתה האכזבה. לפי עדותו של סנה ניכר שהוא הייתה טראומטית ובלתי נסלחת מבחינתו.

אחרי הוראת וייצמן התפטר סנה מתפקיד ראש המפקדה הארץ-ישראלית של 'ההגנה' (רמ"א), עזב בחשאי את הארץ והגיע אל מלונו של בנ-גוריון בפריס, במטרה לחסל עמו ברית ולהקים ביחד גוש אקטיביסטי מאוחד בציונות, שיוכל להפוך את הוראת

17. א' צור, 'בין איחוד לפילוג: מפ"ם וחטיבותיה', בתוך: א' מרגלית (עורך), *השמאל המאוחד*, גבעת חביבה 1991, עמ' 74. הוא מציין כי עם האיחוד הצטרפו למפ"ם אישים פוליטיים עצמאיים. בעמ' 97 הוא מזכיר את סנה כאחד משלושה אישים שהגיעו למפ"ם בחטיבת אחודות-העבודה. בכל הפרוטוקולים של החטיבה הייתה מתקופה זו לא נזכר סנה, וניתן להסיק שזו הייתה מסקנת פורמלית להצטרפות בלבד, ולמעשה הוא לא הצטרף לאחדות-העבודה, לא לפני הקמת מפ"ם ולא אחרת. המקור: א' שאלאטיאל, *שביגרפיה פרי עטו על סנה נמצאת בהכנה*.

18. עדות ממוקד ראשון, אולם הרבה זמן אחרי המעשה, מצויה אצל גולדה מאיר, חי, תל-אביב 1975, עמ' 148.

ויצמן על פיה. אולם בז'גוריון סירב לפלג את המחנה הציוני לפני הקווים ששנה ביחס להתקות. כאשר התבර במרוצת החודשים הבאים שהסירוב לא היה מקרי ושבז'גוריון אינו גוטה לחידוש המרי, שנה התיחס לכך כל בגדה בעניין משותף. 'מעולם לא הסביר לי בז'גוריון את פשר תפניתו הפתאומית', אמר אחדי שנים לעורך ספר תולדות ההגנה.¹⁹ מסתבר שסנה לא קיבל את המגמה להשלטת האחדות בתנועה הציונית. יתכן שראתה בה לא יותר מאשר סיסמה מילולית של בז'גוריון, שבאה לחפות על נסיגה מדרך המאבק, לנוכח הקשיים שדרך זו נתקלה בהם, שהעיקרי היה אי רתיעתם של הבריטים מההכנות בחזרה ובחזקה, ודוקא את 'ההגנה'.²⁰ שנה לא התיחס לרמיותיו של בז'גוריון כי ההפוגה במאבק נדרשת לצורך התוכוננות למלחמה עם העربים, שתבוא בעקבות סיום המנדט הבריטי. בז'גוריון ראה מלחמה זו כהתפתחות בלתי נמנעת, אשר תבוא בטוחה ומוקצת יחסית.²¹

בידינו עדויות מתרומות על הפגניות הידידות שקיימו בז'גוריון וסנה עם המנהיג הווייטנאמי המהפקן הויצ'י-מין כאשר השלשה גרו באותו מלון פריסאי,²² ויש לנו גם עדות על שבן-גוריון נזהר או מלהפוך את הידידות לקשר מדיני-צבאי.²³ יש בידינו עדויות אחדות על הבדלי האורינטציה בין בז'גוריון וסנה, כפי שהתגלעו בסתיו 1946. מאלפות ביותר הנו רשימות שערכו, כל אחד בנפרד, בז'גוריון ובנ'אהרון, על פגיעה מרתונית של מנהיגים ציוניים שכינס בז'גוריון במלונו הפריסאי 'רויאל מונסוי' בימים 10-12 באוקטובר 1946. לפי בז'אהרון²⁴ קבע שנה כי ההכרעה של אנגליה נגד הציונות היא נחרצת, ועל העם היהודי לחפש בעלי ברית נגודה 'בכל מקום שאפשר למצוא אותם', ובעיקר בארץות-הברית, ברוסיה הסובייטית ובבלוק המודח-אירופי שלו. והיות שהגוש הסובייטי שואף 'להכotta את אנגליה', יש לקבל ממנו עוזה ולפעול כדי 'להחליש את אנגליה בעולם ולצאת נגדה, ולהציגה ככובשת הנשענת אך ורק על כוחה הפיסי, ולדרוש את הוצאותם מהארץ'. לבוארה הייתה הצגת

19. ראיון של עורך ספר תולדות ההגנה, יי' סלוצקי, עם משה סנה.

20. מ' אביזור, 'חילוף משמורות', מבוא לזכורות בז'גוריון (מן העזובן), לקרת קץ המנדט תל-אביב-קרית שדה-הבוקר 1993, עמ' 14-16; וכן מכתב שנה אל בז'גוריון, 27 בספטמבר 1946 ותשובה בז'גוריון מ' 1 באוקטובר, אב"ג התקtabות.

21. בז'גוריון התווה את תחוותו באופן כללי ביחס לפני קבוצה נרחבת של אנשי עסקים יהודים בניו-יורק ביולי 1945. הוא בקש אז ליצור בסיס פיננסי להצטיידותה של 'ההגנה' בנסק כבד, כדי שהישוב יוכל לעמוד כנגד הפלישת צבאות ערביים בסימטו החזוי של המנדט הבריטי. אחרי פרסום דוחה ועדת האו"ם לשאלת ארץ-ישראל (UNSCOP), בסוף אוגוסט 1947, הסתמנה אצל המסתגרת ללוח זמינים של ההייערכות למלחמה. ראה: מ' אביזור, 'שעון החול', מבוא לזכורות בז'גוריון (מן העזובן), פעמ"י מדינה (עומד להופיע).

22. עדותו של בז'גוריון נמסרה לעיתונאי ש' שבג, ונדפסה במבט חדש, 57 (ספטמבר 1966). זו של שנה פורסמה בספרו אחרית בראשית, ישראל 1982, עמ' 105-108.

23. ראיון של יגאל דוניין עם רות עלייב, מדור התיעוד בעל-פה, אב"ג. עדות זו ואלו הנזכורות בהערה הקודמת פורסמו בכרך של זכרונות בז'גוריון, לקרת קץ המנדט, עמ' 194-195.

24. לרשום שערך בז'אהרון ראה שם, עמ' 14-15. לרשום שערך בז'גוריון ראה 10 באוקטובר 1946, אב"ג תכ"ב.

הדברים דומה לו של בנ-גוריון, שטען שהשלטון המנדטורי הפך להיות אלים ואיבד את הלגיטימציה שלו מרגע שהפסיק לקיים את התטיביותו כלפי המפעל הציוני, כפי שהוגדרו במנדט, ولكن – לאחר שפקעה וכותם לשולט בארץ, עליהם לפנותה.²⁵ וכן, בנ-אהרון רשם בעודתו כי בנ-גוריון פתח את דבריו שם 'בקרבה רבה לבעל-חנה [סנה]', אולם הוא הסתייג ממנו 'בחבד אחד עיקרי ויסודי' – בעניין המאבק. 'הוא [בן-גוריון] רואה הכרה בהפסקתו לתקופה מסוימת, אף שהוא היה بعد הכרעה עקרונית ביכולת מאבק מסוים. על פעולות מזוויניות תחולט ההגלה הציונית מפקידה לפקידה בכל עת שתראה צורך בכך', אולם בתקופה המידית, העיד בנ-אהרון, בנ-גוריון שלל פעולות כאלה. סיג מוחלט בעניין בנ-גוריון למאבק נגד אנגליה היה שלא הביא את המאבק למצב שיאים להרים את היישוב. הוא גرس כי אנגליה מסוגלת לזרע את מצבו הכלכלי, לגורם לחוסר עבודה, להביא לירידה ואף להתפזרות.

ברישומו של בנ-אהרון אנו מוצאים עוד נימוק אחד של בנ-גוריון להפוגה במאבק בתקופה המסוימת ההיא, נימוק שהיה בעניינו מכריע: 'כוחות הבטחון דרושים לריארגניזציה. צרך ציוד חדש בהקף אחר. יש אפשרות לעשות זאת בעת. תנאיכך שהיה שקט בארץ. אם הארץ תהיה נתונה לחיפושים מתמידים, הפעולה הזאת תופרע. יתכן שבעתיד הקרוב יצטרך היישוב להילחם מלחמה רצינית, התגוננות בפני ערבים או אנגלים. ההצידות – הכרחית'.²⁶

ועוד הבדל מסנה, בעניין שהוא החשוב לנושא של מאמר זה: לפי בנ-אהרון בנ-גוריון 'סיג עצמו לממרי מבעל-חנה [סנה] בעניין השימוש בבולוק הרוסי. רואה בו רק שלילה ללא שמצ' חיים. ז.א. להציג את עצמנו כלוחמים באנגליה ובמה שך [להופיע] כשותאי הבולוק המערבי וכחلك אינטגרלי של הבולוק הרוסי. נסיד בזה את עולמנו, נקריב את הציונות ואת מעת [הידידות] שיש באנגליה ובארצות הברית, כשהוא סיכוי שהציונות תנהנה מכך'. בנ-גוריון הביר כי הוא רוצה לקיים את האופנסיבת המדינית נגד אנגליה בגבולות העולם המערבי ולא לחרוג מהם. יתרה מזאת, הוא אמר כי 'בסוף של דבר, הוא גם לא התיאש מאנגליה'.

לגישותיהם השונות של שני האישים לנוシアים אלה היו השלכות מרוחיקות לכת על הבדלים באסטרטגייה המפלגתית. בנ-גוריון התנגד לקיטוב בתנועה הציונית על רקע היחס לאנגליה ודרך המאבק בה. כשהוא דיבר על אחדות, זו לא הייתה בהקשר שהוא מיליצה ריקה. מבחינה מדינית הוא הילך או בדרך בניינים: מאבק ממוקן עם הפגנות ופיגיעות לסייעין, הוקעת אנגליה אולם לא הצטרפות לאויביה. וכך גם מבחינת השלכות המפלגתיות: הימנע מיצירת גוש אנטישויזיצמני שכילול גם את מפא". בנ-גוריון היה משוכנע כי במחנה הציוני המלוכד יהיה רוב לדרכו שלו ולהנאגתו. וכן כך היה: הקונגרס הציוני הכב, שהתכנס בחודשים אחורי כן, הסתיים בהעמדתו של בנ-גוריון בראש התנועה הציונית, ללא וייצמן, כאשר בהגלה שהרכיב היה רוב بعد המאבק המתון, אולם נגד ניתוק המגע המדיני עמה.²⁷

25. ראה פרק א של כרך זכרונות בנ-גוריון, לקראת קץ המנדט, עמ' 41–47.

26. רישום בנ-אהרון הנזכר בהערה 24 לעיל.

27. מ' אביווה, 'חלוף משמרות', מבוא לכרך זכרונות בנ-גוריון הנ"ל, עמ' 41–47.

דרך הביניים של בְּנִיגָּרְיוֹן הותקפה בזמןו השני העברים. בְּנִיאהרְון תיאר אותה כדו משמעית: 'לסוקרטס [בְּנִיגָּרְיוֹן] שתי עמדות, אחת בהתחלה [של דבריו] ואחת בסוף וביניהן מרחק'.²⁸ סנה, לעומת זאת, היה חד משמעי וקיצוני בכל קשת השאלות: מאבק רצוף, ניתוק עם אנגליה ושיטוף פוליה עם אויביה נגדי, ועל בסיס מדיניות זו – יצירת בлок אנטישויזטני בكونגרס.

כן אירע שבكونגרס הציוני אמנים נוצר בлок אנטישויזטני, שסנה היה מראשיו – אלום בְּנִיגָּרְיוֹן לא הטרף אליו, ובהצבעה המכרצה הצביעו הוא ומפלגתו עד קיום דיוונים עם הבריטים, ואילו המנהה של סנה – סילבר – בְּנִיאהרְון הצביע נגד.²⁹ למשה סנה היה חלק רב משקל בליקוד מנהה אקטיביסטי לקראת הקונגרס הציוני ה'כ"ב' ובكونגרס עצמו (המhana כללו את רוב הציוניים-הכלכליים מארצ'ות-הברית ומאצ'י-ישראל, בהנהגתם של סילבר וסנה, את 'המזרחי' ואת התנועה-לאחדות' העבודה). הליכוד ההוא גרם למפלתו של וייצמן והעמיד את סנה בצד סילבר וטבנקין, בראש מנהה רב-מפלגתית בكونגרס ההוא.³⁰ הוא הרחיק את סנה מבְּנִיגָּרְיוֹן וKiribati אותו לאופוזיציה המפ"מית ב'הגנה', בתקופת המעבר לש"ל. ביחד עם טבנקין, בְּנִיאהרְון, גليلי, שדה ואחרים התגבש אז בתהישבות העובדת ובפיקוד 'ההגנה' מנהה חרור רצון עז למאבק נגד בריטניה.

לקונגרס נבחר סנה כציר ברשימת הציוניים-הכלכליים. בוועדות ובמליאה הופיע בשם מפלגה זו ומטעה נבחר להנחלת הסוכנות.³¹ אלום כעbor שנה היה כבר במפלגה אחרת. למעבר שלו לתנועת העבודה, ובתוכה למפ"ם, יש שני הסברים עיקריים, המשלימים זה זה – אחד בתחום הדינמיקה המנהיגותית והאחד בגין התפתחות אידיאולוגית. בתחום המנהיגות איבד סנה בשלתי 1946 את אחד מעוזיו הכוח הראשיים שלו – את מקומו בפסגת ארגון 'ההגנה', הן כחבר הנהלת הסוכנות הממונה על נושא הביטחון והן כראש המפקדה הארץ-ישראלית. הוא עצמו ויתר על שתי העמדות. לגבי כל אחת מהן נהג לפיקד העיירון, שכאשר נוצר ניגוד בין הקו לבין עמדת הכוח ('הכיסא' בלשון הבריטות) – יש לדובוק בקו ולזוטר על הכסא. ממשרת ראש המפקדה התפטר ביולי 1946, כביטוי לכך שאין הוא משלים עם הוראת וייצמן או להפסיק את המאבק; מכחונו כחבר הנהלת הסוכנות התפטר בספטמבר אותה שנה, לאחר אכזבה ומחאה על ישוב-ראש הנהלה, בְּנִיגָּרְיוֹן, לא בענה להצעתו להקים חזית אקטיביסטית בין-מפלגתית, שתפעל לביטול הוראותו של וייצמן.³²

מיד אחרי הקונגרס נטל בְּנִיגָּרְיוֹן לידי את תיק הביטחון בהנהלה, ועד מהרה התמלא החיל שסנה הותיר אחריו. ביוני 1947 מינה בְּנִיגָּרְיוֹן את ישראל גليلי לתפקיד דראש המפקדה הארץ-ישראלית ואת יעקב דוררי לתפקיד הרמטכ"ל, ויחד אתם יצר את

28. ברישום בְּנִיאהרְון הנזכר בהערה 24.

29. מ' אביזור, 'חילוף משמרות', לקראת קץ המנדט, עמ' 42–43.

30. שם, עמ' 43.

31. ראה לפיקד הנואמים והאישים בكونגרס הציוני ה'כ"ב': דין וחובון סטנוגרפיה, ירושלים 1947; וכן ישיבת הנהלת הסוכנות ב-31 בדצמבר 1946 בזול.

32. מכתב סנה לבְּנִיגָּרְיוֹן, 23 בספטמבר 1946, אב"ג התקפות.

מהלכיו הפרו-סובייטיים של משה סנה

צוות הפיקוד העליון. כעבור שבועות אחדים שם קץ לקבלה החלטות בפומום עליון אחר – סיעת חברי ההסתדרות במפקדה הלאומית.³³ לסנה לא היה لأن לחזור במסגרת הקואליציה של הנהלת הסוכנות ושלטונו מפא"י בהסתדרות. הפיזוי האחד היו קשייו העמוקים עם מפקדים בצמרת 'ההגנה', כמו יצחק שדה ויגאל אלון, ומטבע התפתחות הדברים מצא עם יותר ויוטר שפה אופוזיציונית משותפת. היכוך טרוד והולך עם בז'גוריו התפתח בחוגי האופוזיציה הבטחונית ההייא, כתוצאה מבלימת המאבק מזה והכנסת רפורמה במבנה 'ההגנה' מזה. במקבת הרפורמה הסתמכה בז'גוריו במידה רבה על עוזרתם של מושחררי הצבא הבריטי שלא השתיכו לפני כן לא לצמרת הוותיקה של 'ההגנה' ולא לפיקוד הצair של הפלמ"ח.³⁴

כך תתרחקו בז'גוריו וסנה זה מזה.

אין לנו עדויות מפורחות על ההתפתחות האידיאולוגית שהביאה לכך שבסוף התהליך ההוא, שנמשך לא הרבה יותר משנה אחת, סנה היה שותף להקמת מפ"ם, כאיחוד של השומר-הצעיר וה坦נוועה-לאחדות-העובדת, אולם דומה ששנה לא צרך היה להיתקל בקשי נפשי מיוחד בזונחת הציונות הכללית ובהתvipות למסגרת של תנועת העבודה. מאז ומتمיד, עוד לפני עלייתו מפולין ב-1939, היה יידיקל', קרוב ברוחו לשמאלי הפליטי והאידיאולוגי. זאת ועוד. בשנים שקדמו להקמת המדינה, ועל אחת כמה וכמה בתקופת מלחמת העצמאות, לא היו הנושאים החברתיים עיקרי בעיניו, ואילו בנושאי מדיניות חז"צ וביחסון היו לו בשנים ההן יותר שותפים בתנועה לאחדות-העובדת מאשר בקרב הציונים-הכלכליים. מובן, על כן, מדוע העדיף מסגרת מפלגתית המקיימת בתוכה שותפות של נטיות, דעתות ועמדות בתחום הביטחון על מסגרת שהמאחד אותה היה חיזוק היוזמה הפרטית בתחום המשק והתנוגדות לקולקטיביות האיגוד-מקצועית והמשקית של תנועת העבודה.

פרק שני: הדרכ אל השמאלי

העברת מרכזו הכספי מהתחום הכלכלי-חברתי לתחום מדיני-משטרי הייתה תופעה אוניברסלית בשמאלי הקומוניסטי. ניתן לומר כי הסיכון של היחס הeo היה שהמאבק הבין-גושי ירש את מקומו האידיאולוגי של מלחמת המעמדות. זו הייתה תוצאה של תהליכי מתמורפוזה של התכנים האידיאולוגיים, מתמורפוזה שהתרחשה במערכות הבינלאומיות של מפלגות קומוניסטיות בארץות השונות: היא הקללה עליהם לקבל על עצמן את מרotta של המפלגה הקומוניסטית הסובייטית. בזרחה האופיינית לתנועות דוקטרינריות, הביאו-קומוניזם שהונגן בידי הקרים שמר במידה רבה על המינוי המרקסיסטי.

אחד השינויים התוכניים היה שתפקיד המהפקה הפלוטרית, שאמורה הייתה לקנות כתוצאה מתח גובר עד כדי התפוצצות בין ההון המתרכז בידי שכבה קטנה לבין ההתרושים של המוניים גדלים והולכים, תפס היעד של השטלוות צבאית

33. ראה יומן בז'גוריו, 22 באוקטובר 1947, אב"ג.

34. ראה: מ' אביזור, 'שעון החול', פעמ"י מדינה (עומד להופיע).

בעזרת סיווע מבחוֹן – או אף כיבוש – – סובייטי. תהליך השינוי התוכני זהה ימיו כימי מההפכת אוקטובר, והוא קיבל תואוצה עם עליית הפשיום בדרכם אירופה ומרכזזה. האיום הקיומי הפשיסטי והנאצי על תנועות הפעלים והאיגודים המזקועים בארצאות הדמוקרטיות הביא חלקים ניכרים בהן לראות ברוסיה כוח עולמי, המסוגל לכלום את התפשטות הפשיום והנאציות, ולהגשים סיווע לכל תנועת פועלים שתפתח אוריינטציה פרו-סובייטית.

מלחמות אזרחים בארצות שונות – המפורסמת שבahn הייתה זו שהתנהלה בספרד – נתפסו בעיני רבים, כבר בשנות השלושים, כగילויים מקומיים של תופעה עולמית אחת, מעין מלחמת אזרחים החוצה גבולות של עמים וארצות. גם בארץ-ישראל, גם במפלגות לא קומוניסטיות ובתנועות שלא היו אדוקות בדוקטרינה המרקסיסטית-לениנית נshawו או רבים את עיניהם למוסקבה, כל המעוֹן האנטי-פשיסטי הראשי והמרכזי בעולם, וכיוּו כי שם תבוא ישועה. כך, למשל, גם מנהיגו של הקיבוץ המאוחד, יצחק טבנקין, דיבר במנוחים כאלה בהופיעו בפני סמינר הפעילים של הקיבוץ.³⁵

המטמורפוזה האידיאולוגית זו חלה גם על אחת מאושיות תנועת הפעלים והתרומות הסוציאליסטיות: הבינלאומיות והאחדות של מחנה המהפכה העולמית. בערש הסוציאליזם, באמצע המאה ה-19°, הוא מצא את ביתו במשפט שבו סיימו מרקס ואנגלס את המניפסט הקומוניסטי: 'פועל' כל העמים התאחדו'. אולם אז הייתה הכוונה בראש ובראשונה למחרות של פועל תעשייה ממש; המונח 'מעמד' התיחס במקורו לקבוצה חברתית שמאחדת אותה הוויה חברתית אחת ואינטראס כלכלי משותף; הגבולות בין המדינות תוארו כחומה מלאכותית הסוגרת בתוכה קבוצות שניגודים ביניהם סופם להביא לעימות כוחני בכל מדינה; הגבולות המדיניים הפרידו אלה מALLERY, חלקים אינטגרליים של מעמד הפעלים. חומות אלה עתידות היו, בהיתקע שופר המהפכה העולמית, ליפול כחומר יריחו. צייר עתיד נאיבי זה היה ממשימות עמוקה בזמנו, ועולם המושגים שממנו הורכב הפק למסורת ארוכת ימים, שהתקשה סיפה למפלגה הקומוניסטיות הסובייטית לבנות את המערכת העולמית שלה. היא שימשה מסגרת צורנית, שנותרה בעינה גם כאשר השתנתה כמעט כליל הווייתם של השכירים בחברה התעשייתית והbeiter-תעשייתית, וגם אחרי שנתבדלה התהווית של מהפכות פרולטריות בארצות הקפיטליסטיות המובಹות.

בתוך המחנה הבינלאומי שהונגן בידי الكرמלין – ונשלט למשה בידי אדם אחד – ניתן היה למצוא קבוצות שונות זו מזו לא רק בשפה, בתרבות ובגעע, אלא גם במה שהוא אמר לחיות הבסיס לאחדותו: ההוויה הכלכלית והאינטראס הכלכלי. קומוניסטים בסין, בדרום אמריקה ובשאר הארץ מפתחות היו כה שונים מבחינה חברתית מחבריהם לדעה בארצות המפותחות, ואי-אפשר היה להוסיף וללבס על בסיס זה את הארגון ואת האסטרטגייה של הקומוניזם הבינלאומי. הכרחי היה לפתח במקום אלה אינדוקטרינציה שתעביר את מרכז הכוח של המפלגות הקומוניסטיות מהבעיות

35. ראה: מ' אביזור, בראי סדוק: השתקפותם של אידיאלים חברתיים ולאומיים בעולם של מפא"י, תל-אביב-קריית שדה-בוקר 1990, עמ' 278.

החברתיות והכלכליות של ארצותיהם ותציבו אותו מוחזה להן – בזיקה אל ברית-המוסדות. אולם מושג 'אחדות המעדן' – הפורצת גבולות מדיניים ובלתי הבדלים לאומיים – שנוצר שligt בברטורייה ובפובליציסטייה של העולם הקומוניסטי, הפך לצעיף, שהסתיר מאחוריו את קבלת המרות של מוסקווה, וקיבלה המרות גרמה להכפת כל השיקולים הלאומיים והחברתיים של חברי המפלגות ההן לצורכי המאבק הבין-גoshi של ברית-המוסדות.

מה שהחל כברית של תנוזות לגאולה חברתיות, שבძקון נמצאו אידיאלים של שחרור האנשים העובדים ממזוקתם ונחיתותם, והנוגת שווין בין עובדים, מינים וקבוצות אתניות, נתגלגלה והייתה למערכת ביוזנית חדשה, נשלחת בידי ערוץ. אחד הגילויים הסמליים היה חגיון יום הולדתו של סטלין במסגרת הפרו-סובייטיות השונות ברחבי העולם. אנו נתקלים בתופעה זו גם בפיגישותיו של סנה עם המזכיר השני של השגרירות הסובייטית בתל-אביב. וכך אנו יכולים לקרוא במכבת השלישי של פדרין למוסקווה, מה-17 באוגוסט 1949, כי השניים דנו בארגון אירופיים בישראל לרגל יובל השבעים של סטלין ויום המהפכה הבולשביקית.

יתור חשובה לענייננו היא המרת ההזדהות עם המהפכה העולמית באנטי-אמריקנית, וזה הייתה כרוכה – או הוסותה – במלצות של דאגה לשלוום העולמי. הסתבר שלאמונה העיוורת במשיחיות הסובייטית אפשר היה לחבר דמונולוגיה של סוכנות הבין האמריקנית ומשוגותיו של הסטייט דפרטמנט בתמיכתו במשטרים מושחתים אמריקה הדרוםית והמרכזית.

תוך כדי המטמורפוזה היה פשוט צורה ולבש צורה חדשה גם הדטרמיניזם, שהיה רכיב חשוב ביותר בעולם המחשבה המרקסיסטי. המקור היה, כמובן, התהווית בדבר הבלתי-inementות של המהפכה הפרוטרטית והוודאות של נצחונה, בסופה של התהליך; זו הייתה מערכת מושגים ומונחים שהבטיחה יתרונות לא מבוטלים למחזיקים בהם. כך למשל הובטח להם 'עולם המחר', ואילו מתנגדיהם שוויכו ל'עולם של אתמול', וחזקת עליהם שיובסו באחד הקרבנות הבאים של 'מלחמת המעדות'.

התפתחויות הבינלאומיות, במיוחד ההסלמה במאבק הבין-גoshi בשנות הארבעים המאוחרות, הובילו חשות מלחמת עולם שלישית העומדת בפתח. נראה כי המזגה של החשות האלה עם רכיבי המחשבה הניאו-קומוניסטי, שתהווית המהפכה הפרוטרטית נתחלפה בה בהתפשטותה הטריטוריאלית של ברית-המוסדות, היא-היא המסגרת המנטלית-האידיאולוגית שבה עשה סנה את דרכו אל השגרירות הסובייטית בתל-אביב. הוא אימץ את ה'פרוגנוזה' של ניצחון ודאי של 'עולם המהפכה', ככלمر נצחונה של ברית-המוסדות במלחמה השלישייה והשתלטותה, כתוצאה לכך, גם על אזור המזרחה התקיכון. אנו למדים שזו הייתה תפיסתו בחודשים הראשונים של מפ"ם גם McMabb של מנגנון השומר-הצעיר, מאיר יער, שבו ביקר את סנה על בוחונו בכך של מלחמת עולם שלישית היא בלתי-נמנעת, והסתמכותו על כך. מהמכתב מסתבר כי יער לא קיבל את הדוקטרינה שפיתח סנה, לפיה האמריקנים והאנגלים הם ממשיכיו של היטלר.³⁶

36. ראה מכתב מי יער למאיר וגרינבלט, 15 באפריל 1948, ארכיון השומר-הצעיר, גבעת חביבה, 7.95 ב-3 (1).

את תמייתה של ברית-המוסדות בהקמת מדינת ישראל ראה סנה, לעומת זאת, כאות וכאיישור להיותה עוגן הצלחה לעם היהודי וכಹמשך של יהודים במלחמות העולם השנייה – בראשית המלחמה נתנה מקלט להמוני פליטים מפולין, ובסיופה הצליל הצבא האדום את השארית. וכך קבע סנה על סמך הגזירה השווה: רק הברית עם הקומוניזם עשויה להציג את העם היהודי מכילוון במלחמות העולם הבאה. כוה היה ההסבר שלו עצמו להצטרכותו לМИיסדי מפ"ם. בנאום שנשא בינואר 1948, עם היבחרו להיות חבר המרכז של מפלגתו החדשה, אמר: 'הדגל הצועד נגד המלחמה [החדשנית], שבבו בגל הפשיים הקם לתחייה] והנלחם בפשיים הוא רוסיה הסובייטית'. דרכו של כל יהודי דמוקרט – אמר – היא לסייע לאנשים המהפכני, והכריז: 'אני עשית את הצעד הזו והתייצבתי לצד הדגל לשרתו כאחד החברים'.

סנה סייג לעצמו את אוצר המלים, המונחים, הביטויים והכותרות של המרקיזום-לניניזם. וכך אמר בנאום ההוא: 'האימפריאליים אינו אלא שלב עליון של הקפיטליזם, והפשיים אינו אלא הק驴ף האחרון של אותו קפיטליזם'. כבר אז תיאר את המערכת כעולמית, קשר זה בזה את זכר השואה, תחיתת הפשיים והכוחות המעוורדים מלחמה חדשה, וקבע: 'יש לנו בעלי ברית העומדים מאחורינו במלחמה ... ובما בזאת הזה תלוי גורלנו'.

בahirות, חד משמעיות, ביטחון סוחף – אלה היו תוכנות מובהקות של סנה, והוא נתן להן ביטוי רטוריק שזכה בזכות במוניטין של אחד הנואמים המשכנעים בזירה המפלגתית והפרלמנטרית הציונית והישראלית.

מבין הנואמים של ראש מפ"ם בוועידת היסוד שלה, נאומו של סנה היה האחד שiomון המפלגה על המשמר, דיווח עלייו כי נטלו לו 'תשואות ממושכות'.³⁷ אחרי הוועידה נשמר לסנה מקום מרכזי בעיתון והוא פרסם בעמודו השני, כמעט מדי יום שישי, אמר גדול ובו פרשנות, תగובות ובעיקר התוויתית דרך למפ"ם בשאלות פנים, חוץ וביטחון. שום מנהיג אחר של המפלגה לא זכה כמוותו בתקופה ההיא למקומם, להיקף יריעה ולפרינו כתיבה כאלה ואפשר להוסיף גם לכשור ביטוי כזה.

במאמריו ובנאומו שילב סנה אידיאולוגיה וקטואליה, ותוך כדי התיחסות להסתהויות ארציות וגלובליתות ומתן הסברים רעיוניים להתרחשויות הוא התווה דרך במשורדים טקטיים, אסטרטגיים ועקרוניים. הדברים השתבזו יפה אלה עם אלה, מלאכת מחשבת. היה בהם כדי לגורור הזדהות מצד קשת רחבה של גורמים במפעים ובפריפריה שלה – אקטיביסטים, אנשי הקיבוץ המאוחד, מפקדי פלמ"ח וגם אנשי לח"י – עם אנשי השומר-הצעיר, שהתחנכו לחתרה לדיכוי יהוד-ערבי והסדר דו-לאומי.

כוח המשיכה של הטיעון האנטידייטי, שנאה פיתחו בעקבות מעלה במות שונות ביישוב ובהסתדרות הציונית מאו הסתיימה מלחמת העולם השנייה, לא נחלש אלא אף גבר במרוצת מלחמת העצמאות. סנה הצביע באופן מודגם על בריטניה כעל האויב

37. מצוטט לפי ידיעה בהארץ, 25 בינואר 1948.

38. הנאים המלא נדפס בעל המשמר, 30 בינואר 1948. תמציתו – הדיווח על התשואות הממושכות בסוף הנאים – בכתבה שהופיעה בעיתון ב-25 בינואר, בעמוד א'.

מספר אחד. הוא הסביר: אמנם היד שלחזה על הבדיקה הייתה ערבית, אולם הנשק, הדרישה והכוונה – היו בריטיים. הוא כתב וחזר וכתב על כך, על האויב היושב בלונדון' ועל 'עשוי רצונו הערבים'. כזו היה גם ההסבר לפולישה: 'ארצות ערב הוכנסו על ידי האימפריאליום הבריטי למלחמה מצויה נגד ישראל'³⁹.

הוא לא נתן אמון בהכרזות הבריטיות על סיום המנדט ב-15 במא, והזהיר שלא לכלת שולל אחרי לוח הזמנים שעליו מודיעים הבריטים, ולא לפיו להעירך כנגד הפולישה הערבית הצפואה עם יציאת הצבא הבריטי. זה אינו אלא לוח זמנים המוכתב על ידי האויב', כתב וקבע: 'סיום המנדט [האמיתי] יוכרו עם סיום ההכנות הערביות להתקפה רבתית'.⁴⁰

הדברים נכתבו שלושה חודשים לפני המועד המוצה, אשר בדיעבד התברר כי לא היה בדי. חשדנותו של סנה התבessa על שכנו פנימי כי המועד ייקבע בסופו של דבר בהתאם למטרה, 'והמטרה היא להנחיל ליהודים מפללה צבאית, שתכricht אותם לכינעה פוליטית'. ברור היה לו כי הבריטים ימשיכו להיות האויב בזירה הארץ-ישראלית גם אחרי סיום המנדט, והם יוסיפו להחזיק בקווית התהבורות, ולא רק באזרורים שלגביהם הודיעו מראש כי צבאם יישאר בהם גם אחרי סיום השלטון המנדטורי, כגון מפרץ חיפה.⁴¹ בחודשי המנדט האחראונים הציג סנה את נוכחות הבריטים, ואת מעלהיהם של שונאי ישראל שבתוכם – כגון אלה שהיו מעורבים בפגיעה הרצחני ברחוב בני-יהודה בירושלים – כהתערבות בריטית זרה, נגד היהודים ולימין הערבים.⁴² המטרה האסטרטגית של התערבות זו, כפי שתיאר אותה, הייתה להביא לצמצום השטח ולהשליט את בני-חסותם عبدالלה על השטחים הערביים של ארץ-ישראל. תיאור זה לא היה רחוק מהמציאות, כפי שראו אותה רבים גם מחוץ למפה'ם וכפי שהיה נראה גם היום, לאור המחקר ההיסטורי.⁴³

סנה שיבץ את תפקידם של הבריטים בארץ-ישראל לתוכה תמונה עולם מפולג בין מזרח קומוניסטי ומערב אימפריאלייסטי: 'מי האויב, מי הם המתנקש באחרית תקונותנו?', שאל רטורית בנאומו בוועידת היסוד של מפ"ם, ומהshire: 'אין השאלה מכוונת למי שיורה علينا בדן, ובכפר סולד וביחיעם, בחיפה ובירושלים ובגבול יפו. זה ידוע. השאלה היא לא מי מבצע, אלא מי רוקם את המזימה'. סנה לא הסתפק אז בתשובה שהאימפריאליום הבריטי הוא העומד מאחורי התקפה הערבית, והוסיף:

39. 'על המזפה', שם, 10 בספטמבר 1948.

40. 'గורמים במערכה', שם, 13 בפברואר 1948.

41. שם, שם.

42. 'ירושלים ובליק סאקס', שם, 27 בפברואר 1948.

43. מחבר מאמר זה עומד לפרנסם בקרבו ממצאי מחקר על המדיניות הבריטית, שחררה למןעו התיישבות יהודית בנגב בשלתי המנדט, אחריך להוציא את הנגב משטח המדינה היהודית העומדת לקום, ואחרי הקמתה – למנוע את השתלטות צה"ל עליו, עד כדי أيام בהתרבות צבאית בריטית. המבקש לעיין במסמכים בריטיים רלוונטיים ימצא ב-FO 800 PRO, FO 487, 488 של צילומי המיקרופילים 'עובדיה' (בסילילים 487, 488 של צילומי המיקרופילים של החטיבה הזאת).

'היותו [של הגורם הבריטי] אימפריאליום היא הנותנת'.⁴⁴ הוא הדגיש כי קיומו כגורם אפקטיבי לא היה מossible בלעדיו הtmpica האנגלית-אמריקנית בבריטניה. משך כל תקופת מלחמת העצמאות לא חדר סנה מלכורך בנשימה אחת את בריטניה וארצות-הברית.⁴⁵ הוא דיבר על הסדר אנגלי-אמריקני, הסדר של חסות צבאית ומדינית שתי המעצמות שואפות לכפות על ארץ-ישראל. השתיים תוארו כצירוף של מקל וגוזר, 'שות' של נוכחות צבאית בריטית ושוחד של סיוע כלכלי אמריקני'.⁴⁶

נסיגתה של ארצות-הברית מtmpica ביצוע החלטת ה-29 בנובמבר, והצעת נציגה במוועצת הביטחון להטיל על הארץ משטר נאמנות, זמני כביכול, נתנו חיזוק להערכותיו של סנה. לדעתו, כפי שכותב בעל המשמר ב-9 באפריל 1948, מטרתה של וושינגטון הייתה להטיל על הארץ משטר של כיבוש צבאי אングלו-סקסי:⁴⁷ 'החוליות מתחברות יפה בשירות המזומות של ממשלת ארצות-הברית - בסיסים צבאים אングלו-סקסים בארץ-ישראל ... הקפת המפעל הציוני ושבוד היישוב לחסות אימפריאלית'.⁴⁸

האנטיותה למדיניות האימפריאלית-אמריקנית הייתה 'מלחמת העצמאות של עם ישראל'. היא בטיבה מלחמה אנטית-אימפריאלית ולכנן היא נתמכת על ידי כוחות השלום והקדמה בכל ארבע-כונפות תבל', כתוב סנה וקרא לא להירתע 'מןני הסתייעות מלאה בידידותה של ברית-המועצות ושל שאר כוחות הקדמה ברוחבי העולם'.⁴⁹ הוא הטיף להישענות בלתי מסיגת על הקרמלין, כינה את ברית-המועצות 'בעל-ברית', שעה קשור הגורל ההיסטורי הגיאופוליטי של ישראל;⁵⁰ 'היחידה הרבה את ריבנו'.⁵¹ הוא ייחס לה תפקיד של משענת צבאית ומדינית כאחת, וקבע כי היא מזודה עם שלוש מטרות המלחמה של ישראל: קיום המדינה, שלמותה הטריטוריאלית ושמירת ריבונותה.⁵²

ערוב השיחות הראשונות ברודס (1948) על שביתת נשק הכריז סנה: 'יש לנו יסוד לצפות לעוראה מברית-המועצות', ומtower 'הכרה [זו] שמאחרינו בעלי ברית אדירים', תוכל המשלחת הישראלית לגלות במשא ומתן תוקף וביתחון.⁵³ בחודש שקדם להכרזות העצמאות ה策פה מפ"ם למנהלת העם, שהה' באיר תש"ח הייתה עתידה להפוך לממשלה הזמנית. שניים משריה היו חברי מפ"ם. האסטרטגיה הקואליציונית שסנה התווה במאמריו התבוסה על ההכרה בפער האידיאולוגי

.44. בנאום בוועידת היסוד של מפ"ם, על המשמר, 30 בינואר 1948.

.45. למשל, 'תככיהם הם ונפתחנו אנו', שם, 27 במאי 1948.

.46. 'לא בשוט ולא בשוחר', שם, 20 באוגוסט 1948.

.47. 'מחסומים ומארכבים בדרך', שם, 9 באפריל 1948.

.48. 'מחסומים ומארכבים בדרך', שם, 9 באפריל 1948.

.49. 'מנובמבר עד נובמבר', שם, 26 בנובמבר 1948.

.50. בנאומו בוועידת היסוד, הערכה 38 לעיל.

.51. 'שלשה שנאמו', שם, 5 במאرس 1948.

.52. 'תככיהם הם ונפתחנו אנו', שם, 27 במאי 1948.

.53. 'רודוס לא יהיה מינכן', שם, 18 ביוני 1948.

שהתקיים בין מפא"ם, ועם זאת תבעה אוריינטציה בינלאומית משותפת, על יסודות פרגמטיים: 'מעולם לא תבענו משלטנות המדינה, כפי שהם מרכיבים ביום זה, שיקבלו מהנתנו את האוריינטציה שלנו על הסוציאליזם המהפכני הבינלאומי. ... [אולם] תבענו והננו תובעים אוריינטציה על אלה התומכים בנו באמונה ... תבענו והננו תובעים שלא נפרק ענין מעניינו בגלל החשש מפני הסתייעות בתמיכת ברית המועצות והדימוקרטיות העמיות'.⁵⁴ לשון אחר: חרב השלמות עם הצטרופות של מפא"ם למשלה כמייצות בתוכה, חתר סנה לכך שפלגתו תהיה גורם מוביל במדיניות החוץ, בזכות קשייה המיוחדים עם הגוש הסובייטי, שהערכתו היה הגורם הבינלאומי היחיד שעליו יכול היה היהשען.

התביעה הייתה אפוא לאוריינטציה בינלאומית פרוסובייטית, לאו דוקא מתווך אידיאולוגיה מרקסיסטית-לניניסטיית, אלא מtook יצר הקיום הישראלי. סנה תבע מהרוב המפא"י להישאר לפחות נאמנים ל'אי-הזהדות', עם אף אחד משני הצדדים במאבק הבין-גoshi, והוא עקב בספקנות אחר הנטייה הפרא-אמריקנית הגוברת, שהסתמנה במשלה ככל שפחחה הסכנה לעצם קיומה של ישראל וככל שבתוונה השחרר מהתלוות בעסקות הנשק עם הגוש המזרחי. אי-הזהדות הייתה תביעת מינימום ממא"י. יש להבין אותה כבסיס לשיתוף פעולה מפא"םפ", אך לא כתמיכת מפא"ם בניטרליות בין-גושית. נחפוך הוא: 'ביסוד עמדותיו המפא"מיות, למען נאומו בוועידת היסוד, עמדה התפיסה כי כל הלאומים, וכך גם משפחת העמים בכללותה, מפולגים בסודם לשניים, וכך גם 'אנחנו' – ככל העמים – עם מחולק לIALIZEDות ומפולג למפלגות'.⁵⁵ בעקבות הכרה זו, ככל שנῆפה המלחמה הקרה, כן פינה רטוריקת האחדות הלאומית את מקומה לתחום משביר פנימי העומד בפתח.

תחילתה, כל עוד נטה הקונסנזוס הלאומי להישענות על סיוע מברית-המוסדות, שסנה זיהה אותה במאמדיו עם חופש מתחומי חיזוניות, נתקימה לדידו והות בינו מושג 'האחדות הלאומית הדמוקרטית' בין מגמותיה של מפא"ם והיותה גורם מוביל במדיניות החוץ של ישראל. לעומת זאת והו אזהרה: 'אם תשטה ממשלה האחדות הלאומית והאורינטציה המערבית. בגלל ניגוד זה הוא הזהיר: 'אם תשטה ממשלה ותבקש לעם-ישראל פינה שקטה בירכתי העולם האנגלו-יסקסי, תתעורר האחדות בפנים ותintel מתנו העוזה מבחוץ'. והוא סיים את מאמרו על הברירה העומדת לפני

ישראל באזהרה: 'שעת מבחן ממשמת ובאה'.⁵⁶

לאור האוריינטציה הפרו-סובייטית התווה סנה במרוצת מלחמת העצמאות מרשימים מדיניים וצבאים מוגדרים, שבמרכומם דבקות בהחלטת האו"ם מ-29 בנובמבר. מקום חשוב במרושים אלה תפיס סעיף האיחוד הכללי בין שתי המדינות העצמאיות שעמדו一刻ם בארץ בהתאם להחלטת העצרת – סעיף זה תאם את סיסמת אחותות-העממים, שהיתה מطبع שכיה ברטוריקה הקומוניסטית וגם בזו של מפא"ם⁵⁷ – ובו-זמן הוא

54. 'שעת מבחן', שם, 1 באוקטובר 1948.

55. 'חלוקת במבחן ראשוני', שם, 6 בפברואר 1948.

56. 'שעת מבחן', שם, 1 באוקטובר 1948.

57. הקשור בין איחוד כלכלי ואחותות העמים ובינו לבין ההסדר שקיבל גושפנקה של האו"ם חוויה

שמר על האידיאל הציוני של שלמות הארץ.⁵⁸ לעומת זאת, אי הקמתה של מדינה עצמאית בשטח הערבי, ככלומר סיפוח הגדה המערבית לערבי-ירדן, נתפס כאינטראס אימפריאלייסטי בריטי-אמריקני. בעקבות זאת חורה והזגה תביעה, שהושמעה באומ"ם מפי נציגי הגוש המזרחי ווכתה לתמיכה במאמריו של סנה, כי הפלשים העבר-ירדנים יגורשו אל מעבר לירדן מוזחת.⁵⁹

בחודשים הראשונים של המלחמה המשימה הצבאית והמדינית שהותוותה במאמרים היהת כאמור ביצוע החלטת ה-29 בנובמבר, הן מבחינה טריטוריאלית והן מבחינת הסידורים המדיניים. סנה קבע אמנם כי זה"ל לא צריך להגביל עצמו לגבולות החלוקה, ועליו אף ליזום תפיסה של שטחים מעבר להם, אולם לא כדי לזכות את ישראל בתרונות טריטוריאליים, אלא לצרכים צבאיים, וכך להקל על הצד היהודי לכפות על הצד שכגד את הפתرون שעליו החלטה העצרת, לכל פרטיו.⁶⁰ הפתرون הבינלאומי שסנה הטיף לו או היה כורך בפיקוח בינלאומי, ואילו זה שהוא של מעיקרו היה הפתرون האנגלוסקסטי, שהיה כורך להערכתו במערכות בריטית ואמריקנית ובהקמת בסיסים צבאיים של שתי המעצות בארץ.

לקראת סוף 1948, אחרי התבססות זה"ל בשטחים שמעבר לקווי החלוקה שהותוותה בהחלטת ה-29 בנובמבר, זנה סנה את דבקותו בקיים הדם, אולם לא זו מתביעתו כי בשטח הערבי שמעבר לירדן תוכם מדינה עצמאית, שכן 'התנגדות העקבית לאיימפריאלים והשאיפה הכנה לבירתם עם העם היהודי העצמאי הן בבחינת אשיות עליון מושתת כל בניין עצמאותנו'.⁶¹

בשלב זה תמק סנה אפלו בכיבוש יום של שטחים - 'לשחרר את ירושלים כולה משרדי הלגיון היהודי', לסלק את המצרים מהנגב ולכבוש את הגליל כולו. ממה שכתב או השתמע כי כיבוש שטחים מיידי הצבאות הערביים היה מטרת לגיטימית, לא משומש שהוא יגדיל את שטחה של ישראל, אלא משומש שהוא ימצמצם את האחויה הטריטוריאלית של בניינה וארצות-הברית.

מגמה זו חורה ובאה לידי ביטוי מודגש בזמן מבצע 'חורב'. סנה התנגד אז להוראת הממשלה לצה"ל לסתת מהשיטה המצרי שנכבש בעקבות יוזמת מפקד הפלמ"ח. כזכור, יגאל אלון יום אוז, שלא על דעת הפיקוד העליון, הדרה לעומק יחסית לתוך סיני. סנה כינה את עמדת הממשלה: 'עד של כנעה לשחיטה אמריקנית'.⁶²

הדמות האמריקני חור וצץ אצל כל אימת שמדובר היה בஸבר מזרחי-תיכוני וולמי. מעל לכל ריחפה אימת מלחמת העולם המשמשת ובהא. כפי שהציג את הדברים בועידת היסוד של מפ"ם, כך גם בסדרת מאמריו בעל המשמר, הנקודה

במאמרים רבים. ראה בין השאר 'על עיקר ועל طفل', שם, 6 באוגוסט 1948, ו'הברירה הגדולה', שם, 17 בדצמבר 1948.

58. 'הכירה הגדולה', שם, שם.

59. 'דרכים לשalom', שם, 10 בדצמבר 1948.

60. 'גורמים במערכה', שם, 13 בפברואר 1948.

61. 'היום צבאו לא ייסוג', שם, 19 בנובמבר 1948.

62. 'פרש נסיגה אחת', שם, 7 בינואר 1949.

היהודית של המלחמה הבאה היא אנלוגית לו של מלחמה העולם השנייה, שהמיטה שואה על העם היהודי: התגברותם של אויבי ברית-המוסדות במלחמות עולם חדשות 'משמעותה שבילנו טרבלינקה חדשה', ו'היסוי הפרו', נגד הקומוניזם עלול להפוך לשטנה נגד היהודים.⁶³

אין לטעות: קרייתו החוזרת ונשנית לשлом, כפי שהושמעה ללא הרף גם בכל הפרטומים הסובייטיים והפרו-סובייטיים, לא הייתה קרייה לצד האخر לוותר על אינטנס אן על שטח, אלא היא שלה את מהותו של הייריב מעיקרה, שכן בעינה ארצות-הברית הייתה 'אימפריאליזם הנערך להתקפה, בשם כוח שאינו רוצה להתאפשר אותו, אלא להפיל אותו - הסוציאליזם המהפגני'.⁶⁴ בדרך אופיינית לתעמולה הקומוניסטית - אין סנה שואל שאלת תם, מדוע בעיניו הכוח הרוצה להפיל ולהפוך את الآخر הוא שוחר השлом. לטענתו 'שם ברידעת אינו מעלה על דעתו את האפשרות של התקפה מצד ברית-המוסדות'.⁶⁵ הוא מצטט את דברי צ'רצ'יל על כך שהפצצה האטומית היא האמצעי המונע הייחידי למניעת התפשטות הקומוניזם, ושוב - מבלי לשים לב צ'רצ'יל דבר על מניעה ועל בלימה של התפשטות. סנה קבע בביטחון כי סכנת המלחמה העולמית החדשה נשקפה מצד 'כת אימפריאלית' האוחזת בהגה השלטון על ארצות הברית ועל בריטניה הגדולה'.⁶⁶ אלה פניהם למלחמה, כשלולים 'המוני העם [כל העמים] המאוחדים בשנות המלחמה', ופניהם לשлом עולמי ולאחוות בינלאומית. כמו אינטלקטואלים רבים אחרים, שהתגינו ברחבי העולם לחזות הריבלאומית של 'כוחות השлом והקדמה' נגד נושאי המלחמה והריאקציה, כך הוהיר גם סנה את ציבור קוראיו, שלא ללבת שולל אחריו סיסמאות כגון 'התרבויות המעריביות', 'הדמוקרטיה הפוליטית' ו'חופש הפרט'.⁶⁷

תפיסת העולם הקומוניסטית, ההתחה כי אויבי ברית-המוסדות נערכים למלחמה עולם שלישי, והתקף שהמערכת התעמלותית הסובייטית ייעדה לאינטלקטואלים 'פרוגרסיבים' במערב - השתלבו זה בזו, והם הרקע למגעי סנה-פדורין, שביהם פתחנו את דיננו.

פרשנות זו מקבלת חיזוק מבחןת עיתוי הדיווח הראשון של פדורין למוסקבה. סביר להניח כי השנים התראו זה עם זה מתוך תפקיד תפיקדיהם, שהמכנה המשותף להם

63. דוגמה מובהקת לדמונולוגיה היו דבריו בועידת היסוד של מפ"ם בינואר 1948, שם כינה את 'പשיום' של המשל האמריקני בשם אשמדי. וכך גם דבריו בעצרת העם של קונגרס השלום, בקורסו אסתור בתל-אביב, כפי שהובאו בעל המשמר, 24 באפריל 1949. אופייני גם הביטוי 'מנגןון שטני' לגבי האימפריאליים האנגלו-אמריקני, שהופיע במאמרו 'לאן', על המשמר, 1 באוגוסט 1949. ראה גם דבריו בועידת הלינה לקשרי יידיות עם ברית-המוסדות: 'כל זרימת השנה לברית המועצות ... היא הכנה רוחנית לטבח עולם חדש'. שם, 24 ביולי 1949.

64. בנומו בועידת היסוד של מפ"ם בינואר 1948, שם, 30 בינואר 1948.

65. 'שלום העולם ושלום ישראל', על המשמר, 15 באפריל, 1948.

66. שם, שם.

67. בנומו בועידת היסוד של מפ"ם, ינואר 1948, הערה 38 לעיל.

היה טיפוח מסגרות ידידות בין ישראל לברית-המועצות.⁶⁸ הימים היו ימי הקמת נאט"ו, כאשר אישים פרו-סובייטיים באירופה נרתמו לארגון-קונגרס עולמי למען השלום, שזימן לפרס את מיטב האינטלקטואלים הפרו-סובייטיים, ביניהם משלחת של מפ"ם בראשות בכיר מנהיגיה, מאיר ערי. סנה היה י"ר הוועד הישראלי של הקונגרס ההוא, ופדרין היה זה שתיאם מטעם השגרירות הסובייטית את הפעולות הציבורית הפרו-סובייטית, כגון הליגה לקשרי ידידות עם ברית-המועצות.⁶⁹

ב-23 באפריל 1949 כינס הוועד עצרת עם בקורסו אסטר בתל-אביב, ומשה סנה היה הנואם המרכזי, קוצר התשואות בה. הוא העלה אסוציאציות מהמלחמה الأخيرة, וצין כי ברית-המועצות שלימה בה את המחריר הגבורה ביותר של קורבנות אדם, ולאחריה - העם היהודי. מה עבר הוא עבר להווה, והשווה את התקציב הצבאי של ארצות-הברית לבועלות-בריתה, שהיא לפי חשבונו 58.3% מכלל התקציב של הממשל האמריקני - לתקציב הסובייטי לענייני ביטחון שהיה רק 19%. המסקנה הרטורית של סנה הייתה ברורה: 'הוביל איש ישן שלא לראות מי מכין מלחמה וממי בונה בנין של שלום?'.⁷⁰

סנה גם ערך אנלוגיה בין מערכת הבריתות של האנטי-קומינטראן של היטלר עם איטליה ויפן לבין ברית נאט"ו ומערכת הבריתות הנלוות לה באסיה, ואמר: 'שקר וכזב שהעולם מחולק לשני גושים גיאוגרפיים ענקיים, המערבי והמזרחי. זה מול זה עומדים: גוש מלחrary מלחמה ומחנה עצום של המוני פשוטי עם, שוחררי השלום והקדמה. בין שני אלה, בין מזימת מלחמה והגנת השלום, לא תיתכן ניטרליות'.⁷¹

בעצרת העם התל-אביבית של קונגרס השלום פסק סנה בתוקף ובביחוץ, כי מקומה של ישראל הוא במחנה הנאבק לשлом. הוא הבHIR כי אין הדברים אמרורים במישור ריעוני גרידא - אלא מכוונים למשעים. לשם כך ציטט ידיעה מיוניית פרס על כך שבושינגטון מבקשת דאגה שמא כוחות ישראליים תוקפניים, שהוגדרו כפרוגרסיביים בדברי סנה (או - בידיעה מ'ירושינגטן?'), יפריעו להפיקת מדיננתנו לאחד הבסיסים התוקפניים האנטי-סובייטים. סנה המשיך ואמר: 'דאגתם מצדクトן! ואנחנו נפריע'. 'לكل תשואות סוערות של הנאספים' סיים הנואם את דבריו בהכרזה כי ישראל לא תהיה בסיס לזרם, אלא לננו תהיה'.⁷²

זהו אףוא הקשר והזמנן והענין לשיטה גלוית הלב וגלוית הסודות הבטחוניים שהתנהלה בין סנה ופדרין, שניהם שהיו מעורבים בהיערכות הציבורית הפרו-סובייטית בישראל, בימי יסוד נאט"ו.

68. על תפקידו של פדרין בסיס לזרם, אלא לננו תהיה. Y. Ro'i, *Soviet Decision Making in Practice*, pp. 180-181; ואילו על תפקידו של סנה ראה: Ibid, pp. 426, 464, 6. u.

69. על תפקידו של סנה כיו"ר הנשיאות של הוועד הישראלי של הקונגרס ניתן למוד מידעה בעל המשמר, 24 באפריל 1949. השניים השתתפו בוועידת הליגה לקשרי ידידות ישראל-ברית-המועצות, שם, 24 ביולי 1949.

70. הדברים פורסמו בעל המשמר, 24 באפריל 1949.

71. שם, שם.

72. שם, שם.

ראוי להוסיף כי לא הייתה זו הצגת יחיד, אלא אחת - אולי המבריקה ביותר - מרבות דומות שהציגו כל מנהגי מפ"ם, לכל גוניהם. ב意义上 הציבור ההוא לפiris דבר מאיר עורי, למשל, ברוח זו.⁷³ בעבר ימים אחדים, ב-3 במאי, אמר יעקב חוץ בכנס של הוועד הפועל הציוני: 'אנו הולכים לקראת מלחמה שלישית, והקרבן יהיה שוב אנחנו'.⁷⁴ באותו שבוע, במושצת הקיבוץ המאוחד שהתקנסה בדפנה, אמר יצחק טבנקין: 'נצחונה של סין הקומוניסטית מצמצם את המרחקינו לבין ברית-המוסדות, מכל העברים עולה ומתקרב הכוח המשחרר בעולם'.⁷⁵ סיסמת מפ"ם לאחד במאי של אותה שנה, 1949, הייתה, כפי שהתרטמה בעל המשמר ערבי חג הפועלים: 'שוררי השלום - התאחדו!'. כמה שבועות לאחר מכן קרא סנה במאמרו לערב יום העצמאות: 'לגייס את העם לשלב השלishi במאבק על א-יתלווה של ישראל'.⁷⁶ שני שלבים הקודמים היו חיסול השלטון הבריטי והדיפת הפלישה הערבית. אולם למען לא יטעה הקורא לחשוב כי מדובר במאבק שהיה לגבי קונסנסוס לאומי, כתוב סנה, כי התקיף מוטל 'על שכם של הכוחות המהפקניים בתנועת הפועלים - עד הנצחון הסוציאליסטי'.⁷⁷

פרק שלישי: הדרכן החוצה

ומן לא רב לאחר הצטרפותו למפ"ם התברר כי סנה לא השתלב במסגרת החטיבה של התנועה-ילאחדות-העובדת, והוא התקrab מיד לחטיבה האחרת - השומר-הצעיר. אולם לפי אישיותו הוא לא היה מסוגל להיטמע גם בקולקטיביות הדיעונית של חטיבה זו, שהקיבוץ הארץ היה דומיננטי בה. סמכותם המנהיגותית של עורי וחוץ לא הייתה מקובלת עליו.

מנהיג הקיבוץ הארץ, מאיר עורי, הורה שלא לקבל באופן עיוור את המרות הטקנית של המפלגה הקומוניסטית הסובייטית. כך הוא הבדיל את השומר-הצעיר ומפ"ם מהמפלגה הקומוניסטית הישראלית. ובכך הוא נבדל מסנה, שגרס כי 'מפ"ם היא חלק בלתי נפרד מהמחנה הבינלאומי הגדול ... שבירת המועצות עומדת בראשו'.⁷⁸ הליכה בדרכה של זו עדרה בעיני עורי וחבריו את הסינتوزה בין ציונות וסוציאליזם, שם לא רק האמינו בה, אלא גם היו לפיה. אל אחד ממנהיגי השומר-הצעיר, יעקב (קובה) ריפטין, שהחזיק בדעות קרובות לאלה של סנה, התיחסו בקיבוץ הארץ כאלו מי ש'קיצץ בנטיעות'. הנגנת החטיבה של השומר-הצעיר במפ"ם תקפה בחריפות את קבוצתו של ריפטין, תבעה את חיסולה וראתה בדאגה את ההתקשרות של

.73. דיווח על המשמר, 24 באפריל 1949.

.74. לפי דיווח המופיע שם, 3 במאי 1949.

.75. דבריו הודפסו בעל המשמר, 9 במאי 1949, תחת הכותרת 'UMBACH העצמאות'.

.76. 'המאבק על עצמאותנו לא נגמר', שם, 4 במאי 1949.

.77. שם, שם.

.78. הגדרה זו הופיעה במאמר של סנה 'AIROPA של ארץות הברית', שם, 20 בספטמבר 1949.

ריפטין אל סנה ואת התלכדות תפיסותיהם גם עם אנשי פועל-ציון-שמאל שהגיעו אל מפ"ם בתור חברי בתנועה-לאחדות-העבודה.⁷⁹

מפ"ם ידעה ויכוחים פנימיים קשים למן יומה הראשון. בין שתי החטיבות היה שוני ניכר מלכתחילה, והתקווה שהוכראה בעת יסוד המפלגה – כי קיום החטיבות הוא כורך זמני, רק לתקופת ההתארגנות הראשונה, ואחריה תהיה מפ"ם מסגרת אחת – התרבותascalיה. לתקופת המעבר היא הוענק לחטיבות שווין במסודות מפ"ם, אולם ככל שהתרברר שהחטיבות הן תופעה לא כל-כך זמנית, גבר בהנהגת הקיבוץ הארצי החשש ממצב של תיקו, שישתק את התנועה וינטרל את השפעתה בזירה המפלגתית הישראלית. היו אלה חששות מטאולים, שכן שלא כמו באמצעות שנות הארבעים, שב汗ן שתי החטיבות הללו למרכזות במירוח בוגר וזו למספר דומה של נציגים, ב-1948 השומר-הצעיר הייתה תנועה גדולה יותר מהתנועה-לאחדות-העבודה. כמו כן חלק ניכר מחברי חטיבת אחדות-העבודה, פועל-ציון-שמאל לשעבר, התקרכבו לאחר האיחוד לשומר-הצעיר. על יסוד התוצאות היחסית בתוך מפ"ם הקימו מנהיגי השומר-הצעיר, יחד עם פועל-ציון-שמאל ועם סנה וקבוצת פעילים עיריים שהتلכדה סביבו, את 'החותם ליכוד מפ"ם'. מנהיגי הקיבוץ הארצי נתנו ידם לכך למורות יחסם החשدني כלפי כל אלה שנמצאו שמאללה מהם. החותם השיגה רוב ניכר בבחירות הפנימיות הראשונות במפ"ם, שהתקיימו ב-1951, לקראת ועידתה, והתנועה-לאחדות-העבודה נותרה במיוט.⁸⁰

נצחן החותם של יעריסנה- יצחקי (מנהל פועל-ציון-שמאל) הגביר את חוסר הנחת בתנועה-לאחדות-העבודה וגרם הרהורי חרטה על השותפות עם השומר-הצעיר; ואילו לסנה ניתנה מוגרת רחבה לחיזוק השפעתו. נראה אז כי הוא עתיד לעמוד בראש השמאלי הישראלי. ויש לזכור עוד כי בכנסת הראשונה מפלגתו, מפ"ם, הייתה השנה השנייה בגודלה, אחרי מפ"ם' שהנהגת בנזירין. יש לראות בכך לנוכח ההתפתחות שדיווחי פדרון למוסקווה היו סימפטום שלה, לא רק פרק בביוגרפיה פוליטית של אישיות מקסימה ויוצאת דופן – אלא ביטוי למגמה חשובה בזמנה בפוליטיקה הישראלית וביחסיו החוץ שלה.

כאמור, במרכזו עמדתו של סנה הוצבו תוצאות של התלחמות המלחמה הקרה, הערכת הסכנות הטമונות במהלך מלחמת עולם ליידות אמריקה, וההשתלטות הצפויות של ברית- המועצות של אוצר המורה התקיכון. המסקנה המפלגתית שלו הייתה שיש להפוך את מפ"ם לזרוע הישראלית של הקומוניזם המתפשט. סביר עדשה, שהיו לה שותפים בולטים באגף השמאלי של מפ"ם, התפתחה או דינמיקה פנימית, שנזונה מהמתה הבין-חטיבתי ומהויכוח הרעוני בין הנהנאה לבין האופוזיציה האידיאולוגית שבראשה

79. ראה למשל דברי מי' יעריסנה- יצחקי בז'ה פועל של הקיבוץ הארצי, 24 בספטמבר 1950. ארכיון השומר-הצעיר, גבעת חביבה, 5.10.5 (15).

80. לקראת הבחרות לוועידה ה'פרוגרטית' של מפ"ם, שנערכו באפריל 1951, חיבר מאיר יורי מצע משותף עם יצחקי, מנהיגיה הבולטים של פועל-ציון-שמאל. מצעם זכה בתמיכתם של 61.9% מהבוחרים לוועידה. מצעו של טבנקין זכה ב-34% בלבד. א' צור, 'בין איחוד לפילוג', עמ' 108.

עמדו סנה, ריפטין ויץקי. כתוצאה מהדינמיקה היה הlek' וגדל המנהה האופוזיציוני של סנה וחבריו.⁸¹

בגילוון של ערב האחד במאי 1950 פרסם יעקב ריפטין מאמר, בו קרא למפלגה כולה לאמץ אידיאולוגיה מרקסיסטית-לניניסטייה ולהשתלב בגוש הקומוניסטי העולמי.⁸² אחרים של האופוזיציה האידיאולוגית לא היו מוכנים להסתפק בנוסחה כללית כזו של השתבות. הם תבעו יצירת קשר פוליטי-ערבי עם המפלגה הקומוניסטייה הסובייטית ועמדו על הצורך בתיאום אסטרטגי; אחד מהם הוסיף: אפילו תיאום טקטי.⁸³ אין צורך לומר, שקיבלה מרotta של ברית-המוסצות הייתה חלק בלתי נפרד של המגמה, ומוקובל היה על חסידיה שהמטה העליון של המנהה יכול היה להיות במוסקווה, כאשר תפרוץ מלחמה עולמית.

דא עקא שהמפלגה הקומוניסטייה הישראלית קדמה לשמאלי המפ"ם בזיקתה למוסקווה. לא היו לה הסיגים ולא היו בתוכה הלבטים שנבעו מציונות של מפ"ם. מדבריהם של אנשי האופוזיציה השמאלית במפ"ם עולה כי הם היו מודעים ליתרונות של המפלגה הקומוניסטייה הישראלית עליהם בכל הנוגע להכרת מוסקווה בסיס כזרוע הטריטוריאלית של המנהה הקומוניסטי העולמי בישראל. لكن חתרו אנשי האופוזיציה השמאלית לכך שמפ"ם תסכל לעצמה, מוקדם ככל האפשר, הוודות מלאה ובלתי מסוייגת עם ברית-המוסצות. וכך התבטא אחד מאנשי האופוזיציה במפ"ם בשאלת שילוב הציונות בעולם הקדמה המנחת: "... יש לחשוב ולחשוב בכל הרצינות, מה יהיה כשהם יגיעו הנה ... מוכרים להכريع מי תהיה המפלגה הקומוניסטייה בישראל".⁸⁴

חבר זה, אהרון כהן, מראשי פעליה של המפלגה בסktor הערבי, ששירותי הבינו הישראלים 'עלוי' על קשריו עם נציגים סובייטיים, אמר: 'אני רוצה מפלגה טריטוריאלית בינהומית', ותבע כי עדמת מפלגתו בשאלת קבלת חברי ערבים תהיה 'זוכה כבדולח'.⁸⁵ סנה אמר דברים דומים: '... אנו חיים בתקופה של מהפכה המתגבשת צעד אחר צעד ... הבעיה היא, מי יملא כאן ... [את] התפקיד. [זה] לא יעשה אלא ע"י גוף יהוד-ערבי. הגרעין הוא מפ"ם טריטוריאלית, אינטראציונליסטית'.⁸⁶

אכן, מרחק רעניוני ניכר עבר סנה בתקופה הנדרונה כאן. בתחילת 1947 עדיין היה אחד מראשי המנהה האקטיביסטי, שרוחו הייתה לאומית-יהודית מובהקת; במרוצת

.81. שם, עמ' 95, 97, 98.

.82. "riftein, 'ano vekomunistim', על המשמר, 1 במאי 1950.

.83. מצוטט לפי א' צור, 'בין איחוד לפילוג', עמ' 101. מסתמך על מאמר של י' וינברג, בהדים, ינואר 1952.

.84. אהרון כהן בישיבת הוועד-הפועל של הקיבוץ הארץ, 24 בספטמבר 1950; ארכיון השומר-הצעיר, הצער, גבעת חביבה, 5.10.5 (15).

.85. הניל' בישיבת הפורום הניל', ב-11 בספטמבר 1949, בשער העמקים, ארכיון השומר-הצעיר, גבעת חביבה, 5.10.5 (15).

.86. מ' סנה במעשה השלית של מפ"ם, 27 בנובמבר 1949, ארכיון השומר-הצעיר, 90, 69, 101.

השנה הייתה היה מופקד על הפעלה,⁸⁷ שהותה הייתה הפוכה לטריטוריאליות בינלאומי, שכן היא העבירה אנשים מטריטוריות ארוכות לארץ-ישראל משום ויקתם היהודית: הפעלה הייתה לא רק חטירה למקלט, אלא גם ובעיקר בקשת מולדת לאומית. והנה בתחלת 1948 אנו מוצאים אותו פועל למען השתלבות מלאה של ישראל במדינה בינלאומי ובשנה שלאחר מכאן למען הפיכתה של מפלגתו מסניף בהסתדרות הציונית - לסניף ישראלי של הקומוניזם הבינלאומי. דומה כי בהבנת משמעותה הרווענית של הדרך היה טמון ההסבר למילכיו של סנה ב-1949, ובכלל זה מסירת מידע בטחוני לאיש השגרירות הסובייטית בתל-אביב.

* * *

התහזות שהביאה אנשים כסנה וכאהרן כהן לעברות-לכוארה על בטעון מדינת ישראל לא נתאמתה. נכובה גם תקוותם שמוסקווה תיתן לגיטימציה למפלגה ציונית-סוציאליסטית כמו"מ ותגיע אתה לתיאום אסטרטגי.

אולם ב-1949 הדבר עדין לא היה ברור בכלל,ומי שלא ראה שהמחנה הקומוניסטי ושלט בידי ערוץ עשויה היה לשגות או גם בערכות כמו אלו של שנה, של ריפטין ושל אהרן כהן. האופוזיציה האידיאולוגית עדין לא נבלמה במפ"ם, וסנה עדין לא העלה בדעתו - כך יש לשער - שהוא יורחק מהמפלגה. השמאלי הציוני עדין לא עבר או את הועוז של משפט פראג; הועידה העשירים של המפלגה הקומוניסטית הסובייטית לא הייתה או אלא אידרוא הצפון בחיק העתיד, וכך גם עסקת הנשך הצי'ית-מצרית.

שאלות אחדות מחייבות מחקר בטרם אפשר יהה להבין פרק זה עד תומו. למשל: האם שיתף סנה חברים אחרים ממפ"ם בדיעה על מגעיו עם פדרוין? סביר להניח שמנציג בעל ניסיון בטחוני כשלו, אדם שהצטין באופי חזק ובכברה עצמית של מי שנועד לגדלות, לא הסתכן בדיונים יתרים ובקבלה החלטות קולקטיביות, אלא פעל על דעת עצמו. עדויות על הקשרים שלו עם מפקדים בכירים בזכה'ל מצביעות על כך שצינורות המידע שלו והSIG ושייח' שקיים בעניינים בטחוניים לא היו מוגבלים למוסדות מפלגתו. שאלת נוספת נוספת שיש לחזור היא מה הייתה הערכתה של מוסקווה את סנה.

זאת לגבי פרק הזמן המוגבל לסופ' שנות הארבעים. המשך דרכו של סנה וקשריו היישרים עם הסובייטים מעלים שאלות נוספות: כיצד השפיעה עליהם הרחكتו ממפ"ם ומה היה אופיים כאשר פעל במחיצה אחת עם קומוניסטים ישראלים ותיקים, שאלהם התחבר אחרי פרישתו ממפ"ם? ועוד: מה עבר על זיקתו למוסקווה אחרי הוועידה

87. ד"ר משה סנה התמנה על ידי הנהלת הסוכנות לראש הוועדה לחלוקת התפקידים בין חברות. ב-24 באפריל 1947 הוא הביא להנלה את סיכון הוועדה, ולפיהם הוגדרו תפקידיו כדלקמן: 'ראש המחלקה לעלייה נוספת ונדידה [עליה ב' ו'בריה'], חבר המחלקה המדינית בירושלים ומשתתף בהנהלתה, חבר מחלקת הארגון'.

העשרים, כשהסתלינים החל מצטיר באור ביקורתי אפילו בחוג אנשי של סטלין? וכיוצא בהלה שאלות לגבי מה שקרה אחרי כן, עד לפירוק השותפות עם קומוניסטים ישראלים אנטיציוניים, שולי קיומה של ישראל כמדינה יהודית. דרכו של סנה לפגישות גלוית לב עם איש השגרירות הסובייטית בתל-אביב בסוף שנות הארבעים ושבתו בשנות השישים לנאמנות אחת – לעמו ולמורשתו – היא פרשה עצרת נשימה. ספק אם נוכל לשחררה בשלמותה, שכן מעבר לניתוח התעדות ולידיעת רקען והקשרין – נמצאים תהומות הנפש של אדם שהלך לעולמו. ספק אם ההיסטוריון יוכל לרדת ל עמוקikhן עד תומן.

מעבר לכל אלה מתיצבת השאלה התחומית של 'הנאמנות הcpfola' – לעם היהודי מצד אחד ולמחנה הקומוניסטי העולמי, דהיינו לברית-המוסדות, מצד שני. הרי האיש היה קשור בכל נימי נפשו ומטענו הרוחניים לייחות ולציונות – ולא רק קשרים רוחניים ורעיוןניים, אלא קשרי משפחה הדוקים, וקשרי ידידות עם אנשי ביטחון, עם סופרים ואנשי דוח, ועם תלמידים מעריצים בכל התחומים.

הקומוניזם הארץ-ישראלי המסורי הועמד משך עשרות שנים מחוץ לגדר, בעניין רוב שכבות היישוב. רדיפת הציונים בברית-המוסדות, מעצרים וגירושם לסיביר גרוו לכך שמוסקו תיחס לאויב ברוטלי של הציונות. נדרשה העזה ציבורית ומחשבתית לא מבוטלת כדי לעשות בפומבי את הדרך שעשה שנה מהציונות הכללית אל הקומוניזם הישראלי. ואין לנו הסבר אחר לתופעה מלבד ההתייחסות לפרוגנוזה של מלחמת עולם שלישית העומדת בפתח, מלחמה שבה הובטח לברית-המוסדות ניצחון. פרוגנוזה זו קיבלה חיזוקים רבים מהגידול המתמיד של בשטח הגיאוגרפי שבו הפהה הדרדרינה המרקסיסט-ילגיניסטייה לאמונה שלטת ומהעובדת שכמעט בכל הארץ שמחוץ לתחום זה התפתחו מפלגות קומוניסטיות שהיו מוכנות ומצוינות לחולל מהפכות, או לפחותקדם בברכה את הצבא האדום ולסייע לו להשתלט על ארצותיהם.

אם כך רואים את הדברים – אין הכרח לפפק בנאמנותו של סנה לעמו, אף לא לאידיאלים של שיבת ציון וקיבוץ הגלויות. סביר להניח כי מבחינתו חיפש פתרון להמשך מימושם בנסיבות חדשות שהיו בעינו בלתי-נמנעות. והוא הסבר 'סובייקטיבי' מתkowski על הדעת למסירת המידע למזכיר השני של השגרירות הסובייטית בתל-אביב, ואילו המשמעות האובייקטיבית הייתה סיוע לברית-המוסדות לעמוד על המתרחש בוירה הישראלית ולמוג את איסוף המידע עם טויהית רשות של אישי וארגוני המזדהים עם מוסקווה, ובמובנים אחדים אף עומדים לשידורה. הציגו של העברת המידע, קרי המזכיר השני של השגרירות הסובייטית בתל-אביב, לא היה צינור מודיעיני, אלא נמצא בתחום שhogder, בלשון נקייה, 'טיפוח יחס ידידות', ואילו על דרך האנלוגיה של מה שאירע בארץות אחרות לא היה אלא מסלול של השתעבות. אולם מבחינתו של סנה הייתה זו הכרה כי אין מנוס מהתפשטות השפעתה של ברית-המוסדות, שבמקרה הרע תבוא בעקבות מלחמת עולם שלישית, ובמקרה הטוב בעקבות ניצחון פוליטי של השמאל בישראל.

לסיכום: ברור כי לשנה לא היו מניעים דומים לאלה שיש לsocinim זרים. להפוך, הוא עשה מה שעשה מתוך שכנו פטריווטי כי מעשי הכרחיהם להצלתם של ישראל

והעם היהודי. אוסיף מיד: לדעתי אין בסיכון זה בשום פנים مشروع וכיובי במישור הנורטטיבי. להפוך: אפשר להוציא מהפרשה מסקנה חותכת בשאלת של מתן היתר עצמי לעבירה על חוק המדינה, היתר על בסיס אידיאולוגי, לא כל שכן כאשר מדובר בחוקים הבאים לשמר על הביטחון.